

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

CÂFERÎ FIKHINDA NİKÂH HUKUKU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vüsale GULİYEVA

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Soner DUMAN

TEMMUZ - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CÂFERÎ FIKHINDA NİKÂH HUKUKU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vüsale GULİYEVA

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

Bu tez 26/07/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Soner DUMAN	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZCAN	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Kenan MERMER	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Vüsale GULİYEVA

26.07.2013

ÖNSÖZ

İslamî ilimler içinde Müslümanların bir yandan hukuk ihtiyacını temin eden diğer yandan gerek Allah'a karşı gerekse insanlar arası ilişkileri dinî açıdan düzenleyen fıkıh ilmi teşekkül döneminden itibaren aile kurumuna büyük önem vermiştir. Aile kurumuna ilişkin konular sıradan bir fıkıh kitabında önemli bir yekün tutmaktadır. Biz bu çalışmamızda ailenin teşekkülüne ilişkin fikhî süreçleri Şîliğin en önemli kolu olan Caferî fikhî ekseninde ele almaya çalıştık.

Bir yandan Câferî füru fikhına ilişkin araştırmaların yok denecek kadar azlığı diğer yandan bu mezhebin ehl-i sünnet mezhepleriyle olan benzerlik ve farklılığı konusuna olan merakımız bizi bu konuyu tercih etmeye sevk etmiştir. Bu araştırmanın temel hedefi Caferî fikhî özelinde aile kurumunun teşekkülünü ve bazı süreçlerini ortaya koymak suretiyle mezheplerin bu konuya yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıkların tespitine imkân sağlamaktır. Kuşkusuz gerek aile hukukuna ilişkin meselelerin çokluğu ve karmaşıklığı bu konuya ilişkin olarak daha geniş çaplı ve daha çok sayıda çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bizim bu çalışmamız, bir yandan Caferî fikhî temelinde ailenin teşekkülüne ilişkin Türkiye ölçeğinde ilk akademik araştırma hüviyetini taşıırken diğer yandan alanın çalışılmaya muhtaç noktalarını da göstermektedir.

Tezin yazılması aşamasında çalışmamı sahiplenerek, titizlikle takip eden ve yakından yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Soner Duman'a ve araştırma zamanı konuyla ilgili fikirlerinden yararlandığım Prof. Dr. H. Mehmet Günay'a ve tezin hazırlanması safhalarında emeğini esirgemeyen, hem manevi hem de ilmi açıdan destek veren Dr. Muzaffer Şahin'e, fikhî alanda yetişmem için hiçbir bilgilerini, teşvik ve eğitimlerini esirgemeyen isimleri zikir edilen ve Yrd. Doç. Dr. Abdullah Özcan, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Kaya, Yrd. Doç. Dr. Abdussamet Bakkaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Akkuş hocalarıma ve her iki toprağında Azerbaycan ve Türkiye'de benimle yakından ilgilenen, ilme ulaşmamda karşılaştığım engelleri aşmamda bana içtenlikle ve kardeşçesine yaptıkları her türlü destek için aileme, bütün değerli hocalarıma, arkadaşlarıma derinden teşekkür etmeyi kendime borç bilirim.

Vüsale GULİYEVA

26.07.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM: 1 NİKÂH AKDİ, ÇEŞİTLERİ VE SONUÇLARI	9
1.1. Nikâh Akdinin Tanımı ve Önemi.....	9
1.2. Geçerlilik Bakımından Evlilik Çeşitleri.....	12
1.2.1. Sahih Evlilik.....	12
1.2.2.Sahih Olmayan Evlilik.....	15
1.3. Evliliğin Hükümü.....	17
1.4. Süreli Ve Süresiz Olma Açısından Evliliğin Çeşitleri.....	18
1.5. Nikâh Akdinin Rükünleri (İcap ve Kabul).....	19
1.5.1. İcap ve kabul lafızları.....	19
1.5.2. İcab ve kabul kelimelerinin Arapça kullanılması	20
1.5.3. İcap ve kabulde tarafların hazır olması.....	21
1.5.4. Akit Meclisinde Hazır Olma.....	21
1.5.5. İcap Sonrasında Mûcibin Akit Ehliyetini Kaybetmesi	22
1.6. Muhayyerlikler.....	22
1.7. Tarafların tayin edilmesi.....	22
1.8. Akdin mektupla yapılması	24
1.9. Akdin Şarta bağlanması	24
1.10. Nikah Akdinin Nefaz (Yürürlülük) Şartları.....	24
1.11. Nikâh Akdinde Şahitler.....	25
1.12. Nikah Akdinde Veliler	26
1.13. Nikahta denklik (Kefaet).....	31
BÖLÜM 2: EVLENME ENGELLERİ	32
2.1. Sürekli (Daimi) Evlenme Engelleri.....	32
2.1.1. Kan Hısımlığı (Nesep)	33

2.1.1.1. Üst soy Hısımları (Usûl).....	33
2.1.1.2. Altsoy Hısımları (Furû)	34
2.1.1.3. Anne ve Babanın Furu'ları ve Bunların Çocukları.....	34
2.1.1.4. Dede ve Ninelerin Sadece Birinci Derece Furuları.	35
2.1.2. Sıhrî Hısımlık (Musahara).	36
2.1.2.1. Karının Usulu (Eşin usulü).....	37
2.1.2.2. Karının Furu'u	37
2.1.3. Süt Hısımlığı	37
2.1.4. Liandan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli.....	38
2.1.5. Kadının Evli Olmasından Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli	39
2.1.6. Zinadan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli.....	39
2.1.7. İhramda Olmaktan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli.....	40
2.1.8. Yaş Küçüklüğünden Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli	40
2.2. Geçici Evlenme Engelleri	41
2.2.1. Din Farklılığından Doğan Evlenme Engeli.....	41
2.2.1.1. Müslüman Erkeğin Ehl-i Kitap Kadınla Evlenmesi.....	42
2.2.1.2. Müşriklerle Nikâh.....	43
2.2.2. Cem Sebebiyle Olan Engel	43
2.2.3. İddetten Doğan Evlenme Engeli	46
BÖLÜM 3: MUT'A NİKÂHI.....	48
3.1. Mut'a Nikâhının tanınmı.....	48
3.2. Mut'a Akdinin şartları.....	48
3.3. Akitte icap ve kabul	48
3.4. Müddetin ve Mehrin Tayini.	49
3.5. Mehrin Ölçüsü.....	50
3.6. Mut'a Yapılan Kadında Aranılan Vasıflar	51
3.7. Ehli Kitapla ve Diğer Dinlerden Olanlarla Mut'a.....	51
3.8. Mut'ada evlilikten dolayı haramlık.....	52
3.9. Mehrin Ödenmesi.....	53
3.10. Mut'a Akdinde Nesep	54
3.11. Mut'ada Talak	54

3.12. Mut‘ada miras	54
3.13. Nafaka	55
3.14. Mut‘a Nikâhında İddet	55
3.15. Mut‘ada Şahitlik.....	55
3.16. Mut‘a Nikâhının Meşrûiyeti ile İlgili Tartışmalar	56
BÖLÜM 4: TALAK	60
4.1. Talakın tanımı	60
4.1.1. Sünni Talak	61
4.1.2. Bidi Talak.....	61
4.2. Talakın Geçerli Olduğu Durumlar	61
4.3. Rükün ve Şartları.....	62
4.4. Rici Talak	63
4.5. Bain Talak	64
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
ÖZGEÇMİŞ.....	70

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
bkz. : Bakınız
b. : Bin
c. : Cilt
DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi
s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem
imk. : İnan Medeni Kanunu
s. : Sayfa
md. : Madde
v. : Vefatı
vs. : vesair
t.y. : Baskı Tarihi Yok

Tezin Başlığı Câferî Fıkhdında Nikâh Hukuku**Tezin Yazarı:** Vüsale GULİYEVA**Danışman:** Yrd. Doç.Dr. Soner DUMAN**Kabul Tarihi:** 26 Temmuz 2013**Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 70 (tez)**Anabilimdalı:** Temel İslam Bilimleri**Bilimdalı:** İslam Hukuku

Aile kurumu insanlığın en eski ve en köklü kurumudur. İnsanların topluluklar halinde varlıklarını düzenli bir şekilde devam ettirebilmeleri her şeyden önce âile kurumunun sağlam temeller üzerine dayalı olmasına bağlıdır. Bu bağlamda fıkıh ilmi ve bu ilmî alanda faaliyet gösteren mezhepler âileye ilişkin bir çok konuları da bir düzene bağlama yolunda büyük gayretler göstermişlerdir.

Şiiilik, özellikle onun mu'tedil kolu olan Câferîlik ehli Sünnet'ten sonra en çok taraftarı bulunan bir mezhep olup İslam dünyasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Böylelikle İslam dünyasının en yaygın mezheplerinden biri olan Câferîlikte ve mezhebin fıkhi sisteminde âile müessesesi ve nikah akdi çok önemli konulardan biridir.

Bu çalışmamızda biz caferi fikh ekölünün önemli alimlerinden olan Cemâlüddîn el-Hasan b.Yusuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin "Tahrîru'l-ahkâmi's-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâmiyye" eserinde fıkıhın ayrı ayrı sahalarıyla alakalı muhtelif konulardan ele alınmıştır..

Giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynaklardan oluşan çalışmamızda eserdeki aile, evlilik nikah akdine ilişkin toplum için önemli olan bir çok meseleler taranarak sıralanmış, yeri geldikçe farklı mezheplerde olan görüşlerle kıyaslamalı şekilde tahlil olunmuştur.

I bölümde Caferi fıkhdında aile kavramı, evlilik akdinin şartları ve unsurleri diğer mezheplerdeki farklı görüşlerle kıyaslamalı şekilde incelenmiştir.

II bölümde Mutahhar Hillî'nin "Tahrîru'l-ahkâmi's-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâmiyye" eseri kapsamında evliliğin engelleri, nikah akdi zamanı ortaya çıkan problemler belli bir sıralama ile incelenmiştir.

III bölümde ise Caferi fıkhi kapsamında geçici evlilik ve onun engelleri incelenmiş, mehr meselesi və muta evliliğinin şartları açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Câferî, Fıkıh, Âile, Nikâh, Hillî

Title of the Thesis: The Marriage Low in Jafari's Jurisprudence	
Author: Vusale GULIYEVA	Supervisor: Assist. Prof. Soner DUMAN
Date: 26 July 2013	Nu. of pages: vi (pre text) + 70 (main body)
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Islamic Law
<p>A family institution is the oldest and most well-established institution of humanity. People in communities can continue with their assets in an orderly manner, first of all depends on the institution of the family is based on a solid foundation. In this context, the science of fiqh and sects operating in this scientific area showed great efforts to regularize many issues related to their families.</p> <p>Shiism, especially its ortodox branch named Jafari is a sect which has the most supporters after Ahlul-Sunnite. Family and marriage questions are very significant subject in Jafari's jurisprudence system. Mutahhar Hilli one of the fiqh scholars of Jafari faith.</p> <p>The various questions about family and marriage notions are comparatively analyzed from the different views of faiths in the work named "Tahriru'l-ahkami's-şer'iyyealamezhebi'l-İmamiyye"of Allama Mutahhar Hilli .</p> <p>In our dissertation work which consists of introduction, four chapters, conclusion and sources, lined up many issues related to a family and a marriage contract which are important for the community and also comparatively analyzed with notions of different sects.</p> <p>In the first chapter the family notion in Jafari faith, condition and factors of marriage have been researched in comporison with the fiqh issues.</p> <p>In the second chapter investigated marriage problems in the marriage law and the problems arising during a marriage contract.</p> <p>And in the third chapter discussed the muta marriage and its terms.</p> <p>In the fourth chapter briefly mentioned consequences of the marriage, divorce and its terms.</p> <p>As a result, we can say that there are many similarities between Jafari fiqh and sunni fiqh schools in relation to the marriage issues. The biggest difference between them is legality of muta marriage and in connection with this is other provisions related to the muta marriage.</p>	
Keywords: Jafari, Fiqh, Marriage, Hilli.	

GİRİŞ

Konunun Önemi

İnsan, tabiatı itibarıyla medenî yani sosyal bir varlıktır. Onun bu özelliği topluluk halinde yaşamasını da zorunlu kılmaktadır. Topluluk halinde yaşamak kaçınılmaz olarak bir düzen fikrini beraberinde getirir. İnsanların toplu olarak uyacakları bir takım sosyal düzen kurallarına sahip olmayan bir topluluktan söz etmek mümkün değildir. Topluma yön veren sosyal düzen kuralları din, ahlak, örf ve âdetler ve hukuk kuralları şeklinde sınıflandırılmaktadır.¹

İslam fıkhi, kaynağı itibarıyla vahye dayanan, bununla birlikte müctehidlerin icthadlarıyla oluşturulmuş bulunan bir hukuk sistemidir. Fıkıh, doğuşundan itibaren farklı görüş ve icthadlara sahne olmuş, zaman içinde birer sosyal kurum haline gelen mezhepler Müslüman toplumların hukuk ihtiyacını da karşılar hale gelmişlerdir. Fıkıh ilminde mezheplerin ibadetlere ilişkin konuları ele almalarının yanında sosyal hayata ilişkin başta evlilik kurumu olmak üzere çok farklı alanları düzenledikleri bilinmektedir.

Âile kurumu, insanlığın en eski ve köklü kurumudur. Toplumların huzur ve istikrarı her şeyden önce aile kurumunun temellerinin sağlam atılmasına bağlıdır. Bu sebeple insanlık tarihindeki bütün toplumlar ilk dönemlerden itibaren aile kurumunu düzenleyen bir takım tedbirlere başvurmuşlardır.

Kaynağı itibarıyla vahye dayanmakla birlikte müctehidlerin icthadlarıyla sistemleşmiş bulunan İslam fıkhi da en başından itibaren aile kurumuna büyük bir önem vermiştir. Fıkıh kitaplarının yazılmaya başladığı dönemlerden bu yana muâmelâta ilişkin hükümlerin önemli bir bölümünü âile hukukuna ilişkin konular teşkil etmiştir.

Aile kurumuna ilişkin hukuk sistemlerinin düzenlemeleri, o hukuk sisteminin uygulanacağı toplumun örf, âdet, din ve toplumsal telakkilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu son derece doğal bir durumdur. İslam fıkhi mezheplerinin konuyu ele alışında da bu faktör göz önünde bulundurulmalıdır. Zira vahyin farklı toplumsal

¹ Toplumsal yaşam ve toplumsal düzen kuralları için bkz. Bilge Necip, **Hukuk Başlangıcı**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1994, s. 23; Gözübüyük A. Şeref, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998, s. 1; Oğuzman M. Kemal, **Medenî Hukuk Dersleri**, Ankara: Filiz Kitabevi, 1994, s. 1.

vasatlarda ve farklı kültürel coğrafyalarda hayata geçme biçimi her zaman aynı şekilde tezahür etmez.

Yaratılış itibarıyla medenî varlık olan insan medeni davranış sergilerken karşı taraftan da aynı değerlerin sunulmasını bekler ve kendiliğinden var olan, doğal ihtiyaç gereği ünsiyet kurmaya ihtiyaç duyar ve bu ünsiyet daha sonra hayatı bir arada yürütmek, paylaşmak isteğini doğurur. Sonradan bu istekle kademe kademe oluşan ve her kademesinde inkişaf ederek sonuçta aile kavramı ile anlam kazanan müessesesi oluşmuş olur. Toplum düzeninin doğru bir çizgide yürütülmesinde önemli yer işgal eden aile kurumu da kendi içinde hukukî düzene ve kurallara uyar. Bütün bu söylenenler aile müessesesi için bir hukukî doktrinin oluşturulmasına sebebiyet vermiştir. Bu yüzden bütün toplumlarda farklı aile telakkilerine bağlı olarak farklı aile hukuk sistemleri oluşturulmuştur. İslam'a göre âilenin teşekkülü bizzat Hz. Âdem'in yaratılmasıyla sonra da eşinin var edilmesiyle başlamıştır.²

Aile, ciddiyetine çok önem verilecek, kutsiyetine saygı duyulacak öyle bir kurumdur ki bu kurum yalnız iki farklı tarafın birlikteliği değil, aynı zamanda önemli bir vazifenin ifa edilmesi, toplumun temelini teşkil edecek organların sağlam bir temele dayandırılmasıdır. Kur'an'ın hukukî konulara ilişkin en çok ayrıntıya girdiği alan âile hukuku alanıdır.

Biz bu çalışmamızda Câferî fıkıh ekolünün âile hukukunun kimi meselelerine ilişkin görüşlerini bir bütünlük içinde ve sistematik bir tarzda ele almaya çalışacağız. Böylelikle sünî fıkıh ekollerinden sonra İslam dünyasının en yaygın mezhebi olan Câferîliğin âile müessesesini nasıl düzenlediği konusunu ortaya koymaya çalışacağız. Bu çalışma, farklı aile tasavvurları arasında bir mukayese imkânı sağlaması bakımından önemli bir görevi de üstlenecektir.

Konunun Sınırlandırılması

Fıkıh literatürünün muâmelâta ilişkin konuları arasında aile kurumuna ilişkin konular son derece ayrıntılı bir yekün tutmaktadır. Bir yandan ailenin kurulması ve buna ilişkin şartlar diğer yandan ailenin dağılması ve buna ilişkin hukukî sonuçlar geniş bir

² el-Bakara, 2/35.

perspektifle ele alınır. Biz âile hukukuna ilişkin bütün konuları değil, âilenin kuruluşuna ve işleyişine ilişkin temel konuları ele alacağız.

Câferî fıkıh literatürü içinde mezhebi temsil gücü yüksek temel eserler olarak Câferî mezhebinin meşhur âlimi İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin *Tahrîru'l Ahkami's Şeriyye ala Mezhebi'l İmamiyye* adlı kitabını temel kaynağımız olarak belirledik. Bununla birlikte Hillî'nin diğer eseri *Muhtelifü's-Şi'a fi ahkami's-şeri'a* ve mezhebin diğer meşhur alimlerinden olan Şeyhu-t Taife lakabıyla anılan Ebu Cafer et-Tûsî'nin³ *el-Mebcut* ve *en-Nihaye*, Şehid-i Evvel Âmilî'nin *es-Serair*, Câferî Mezhebinin istinat ettiği hadis kitaplarından *Tehzîbu'l Ahkâm*, İbn Babaveyh el Kummî'nin *Men La Yahduruhu'l Fakih*, yine Tûsî'nin *el-İstibsar*, Hür el-Âmilî'nin *Vesâilü's-Şia* adlı eserlerinin nikâha ilişkin bölümlerini de tezimizde temel kaynaklar olarak belirledik. Bazı kıyaslamalar yapabilmek amacıyla günümüz İran Medenî Kanunu'na da bakmayı faydalı bulduk. Konuyu, çağdaş hukuk sistematığına uygun bir şekilde ele almağa çalıştık.

Nikâha ilişkin konuları bir yüksek lisans tezi çerçevesine sığacak şekilde şu konulara hasrettik: Nikâh akdinin şartları, nikâhta denklik, nikâhın rükünleri (unsurlar), sahih ve batıl akitler, evliliğin engelleri, evlilikte hak ve vazifeler, talak.

Konunun Sunulması ve Yöntemi

Çalışmamızın temel kaynağı Şîî-Câferî muhîtin ünlü âlim ve fakihi İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin *Tahrîru'l-ahkâmî's-şer'iyye 'ala Mezhebi'l İmamiyye* adlı eserinin “Kitâbu'n-nikâh” bölümüdür. Müellif ve kitap hakkında bilgi vermeden önce müellifin ait olduğu Şia'nın en önde gelen kolu İmamiye (Câferiyye, İsnâ-şeriyye) mezhebine kısaca temas edeceğiz.

Müslüman toplumların âile hukuku araştırılırken elbetteki temel kaynakların vahye dayalı olan Kur'an ve Sünnet olduğu hususu reddi mümkün olmayan bir gerçektir. Bunlara ilave olarak her toplumun âile kurumuna ilişkin kendilerine özgü örf ve âdetleri de bulunmaktadır. Diğer yandan müctehidlerin icthadları ve aklî çıkarımları da bu hukukun teşekkülüne yön vermiştir. Bu çalışmamızda Şîî- Câferî muhîtin âile hukukuna

³ Şeyhut-t-taife (şiiilerin üstadı ve rehberi) ünvanı ile anılan Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî (v. 460/1068) dördüncü fıkıh döneminin abide şahsiyetidir. Tûsî, usûlcü okulun icthad ve istidlal yolu ile hadisçi-haberçi okulun haber-i vahidle amel prensiplerini almış, hadîsin sıhhatine katkıda bulunan-bazı unsurlar katarak bu iki farklı yaklaşımı uzlaştırmış ve bu sistem çerçevesinde yeni bir şîî fikhî çıkışı açmıştır. Bkz. Hayrettin Karaman, “**Şiada Fıkıh Usulü ve Şer'i Deliller**” tebliği, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul: 1993, s. 323.

ilişkin temel kabullerini, mezhebi temsil gücü yüksek bir eseri temel almak suretiyle incelemeye çalıştık.

Çalışmamız giriş dışında dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde nikâhın çeşitleri, sonuçları, nikâh akdinin unsurları, nikâh akdinin geçerlilik (sihhat) ve nefaz (yürürlülük) şartları, nikâh akdinde şahitler, veliler, nikâhta denklik (kefaet) vb. başlıklara yer verilmiştir. Bu bölümde bir anlamda nikâhın formel şartları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde evlenme engelleri, sürekli (daimi) evlenme engelleri, geçici evlenme engelleri, Câferî aile hukukunda önemli bir yer tutan Mut'a nikâhı konularını ele almaya çalıştık. Doğrudan konumuz olmamakla birlikte yeri geldikçe aile hukukuna ilişkin talak vb. konulara da temas ettik.

Çalışmamızda Şîâ'nın temel kaynaklarını kullanmamız yanında yer yer Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûs*'undan yararlandık. Bunun yanında modern dönemde Türkiye'de âile hukukuna ilişkin eserleri bulunan Hayrettin Karaman, Hamdi Döndüren, Ahmet Yaman vb. müelliflerin eserlerini ve yine Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin konumuza ilişkin maddelerini de dikkate aldık.

Konuyu işlerken oluşturduğumuz kapsamı dolduracak malzemeyi daha çok klasik fıkıh kaynaklarından sağlamağa çalıştık. Ayrıca klasik fıkhıta yer alan ahkâmın günümüz Şîî dünyada ne ölçüde kabul gördüğünü kontrol amacıyla Câferîliği resmî mezhep olarak benimsemiş olan İran Medenî Hukuku'nu da incelemeye çalıştık.

Câferiyye Mezhebi ve usulü.

Bugün Şiilik dendiği zaman, ilk akla gelen İmamiye olmaktadır. Bu fırkaya, Cafer es-Sadık'a dayandırılmasından dolayı Caferiye; nass ve tayinle imam olduğuna inanılan kimselerin sayısının on iki olması dolayısıyla "İsna-aşeriyye" adı da verilmektedir. İmamiye'ye göre, "Usulu'd-Din (dinin aslı) beştir: **Tevhid**: Allah'ın zat, sıfat ve fiil bakımından birlenmesidir. Allah'ın sıfatları zatının aynıdır. Kur'an mahlûktur. Allah, âhirette kesinlikle görülmeyecektir. **Nübüvvet**: Allah'ın insanlar arasından seçmiş olduğu bazı kullarını elçi olarak görevlendirmesi ve onlara vahiy göndermesidir. Peygamberler mucize sahibidirler. **İmâmet**: İmâmiye, imâmetin usûl-i dinden

olduğunu, imanın ona inanmakla tamamlanacağını ileri sürer. İmamiye'ye göre, "her sırda peygamberin vazifeleri ile vazifelenmiş, insanların dünyada ve âhirette salah ve saadetlerini tekeffül etmiş, hidayet ve irşatlarını uhdesine almış bir imâmın bulunması" icab etmektedir. İmamet, nass ve tayin yoluyla olur. Hz. Peygamber, Allah'tan aldığı emirle, Gadir Hum'da, Hz. Ali'nin imametini ilan etmiştir. İmâmiye'ye göre, imamların sayısı on ikidir. Bunlar, Ali b. Ebi Talib, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali Zeynelabidin, Muhammed Bâkır, Cafer es-Sadık, Musa el-Kazım, Ali er-Rıza, Muhammed Cevad, Ali el-Hadi, Hasan el Askeri ve Muhammed el-Mehdi'dir. 12. İmam olan Muhammed Mehdi, 255/869 tarihinde doğmuş, 260/873'de, öldürülme korkusundan Küçük Gizlilik (Gaybet-i Suğra)⁴ dönemine girmiştir. Bu dönem 328/940 tarihine kadar devam etmiştir. Bu müddetlerde, İmam ile ona uyanlar arasında Süfera-i Erbaa iletişimi sağlamıştır. 328/940 tarihinde Büyük Gizlilik Gaybet-i Kübra dönemi başlamıştır. 12. İmam halen sağdır, zamanı gelince tekrar taraftarlarına dönecek ve yeryüzünü adaletle dolduracaktır. **Mead:** Öldükten sonra dirilme ve ahiret hayatının gerçekleşeceği inanç. Şîanın bir diğer prensibi de âdalettir.

Caferiyye İbadetler konusunda genel itibarıyla Ehl-i Sünnetle benzer görüşleri paylaşmakla birlikte ibadetlerin ayrıntıları konusunda bazı farklılıklar da içermektedir.⁵

Caferiyye'e (İmamiyye) göre şer'i deliller (el-edilletü'ş-şeriyye), kitap, sünnet, icma, ve akıl olmak üzere dördtür.⁶

Caferîlerde usul anlayışı

Ehl-i Sünnet içinde delillere ulaşmada ehl-i hadis ve ehl-i rey şeklinde iki eğilim olduğu gibi Caferiyyede de delillere ulaşmada iki görüş ehli vardır. Ahbariler, usulîler. **Ahbarilere** göre şeri hükümlerin delilleri Kuran ve Sünnetten ibarettir. Bunların dışında başka bir delil yoktur.⁷ İctihad da taklit de caiz değildir.⁸ Sünnet Hz. Peygamberin ve on iki imamın söz, fiil ve takrirleridir. İnsanların yeryüzünde yaşadıkları müddetçe muhtaç oldukları bütün açıklamalar bu kaynaklarda mevcuttur. Bu sebeple akıl, içtihat, kıyas

⁴ Gaybet-i Suğra-Caferi fıkıh tarihinin 2.Dönemi (h. 260-329). Rivayet fıkıhı benimsenmiş ve her nevi ictihad, istidlal ve akla dayalı tefekküre karşı çıkmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Karaman, "Caferiyye" **DİA**, VII, 4-10, "Şiada Fıkıh Usulü ve Şeri Deliller" tebliği, s. 320-327; Mustafa Öz, **Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları**, İstanbul: Ensar Neşr, 2011, s. 271-272

⁵ Hasan Onat, **Milletlerarası Tarihte Şiilik Sempozyumu** s. 125-126

⁶ Öz, s. 263.

⁷ Karaman, "Şiada Fıkıh Usulü ve Şer'i Deliller" tebliği, s.329-355.

⁸ Karaman, "Caferiyye ", **DİA**,VII. c. s. 4-10

onlara göre delil değildir. **Usûflere** göre ise müctehidlerin hüküm verebilmek için başvuracakları dört delil vardır. Kitap, Sünnet, İcma ve Akıl. Kitap ve Sünnet bütün hükümleri açıklamadığı için içtihad ihtiyacı vardır⁹, Cafer es-Sadık içtihadı teşvik etmiştir, onun ve diğer masum imamların hayatta ve ortada buldukları zaman içinde içtihad ihtiyacı bulunmadığına göre içtihad onikinci imamın kaybolmasından sonra devreye girecek, Kitap ve Sünnet temeline dayalı olan bu içtihad ile gerekli hükümler çıkarılacaktır.¹⁰

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve Şîî Geleneğindeki yeri

Çalışmamızın ana kaynağının yazarı, “âllame” lakabıyla tanınan Cemâlüddîn el-Hasan b.Yusuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar el-Hillî (ö.726/1326)¹¹ olup VIII/XIV. yüzyılın en büyük İmâmî âlim ve fakihidir. Öğrenimine babası Sedîdüddin Yûsuf'un yanında başlamış. Küleynî, İbn Babaveyh ve Ebu Cafer et-Tusî'ye ait *Kütüb-i Erba'a*'yı, İmam Malik'in *el-Muvatta*'ını, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini, Buhârî'nin *el-Câmi'us-Sahih*'ini ve Ebû Davud'un *es-Sünen*'ini ondan okumuştur. Fıkıh usulünü Hillî sülalesinin diğer bir meşhur âlimi olan dayısı Muhakkik el-Hillî'den, aklî ilimleri de Nasîrüddîn et-Tusî'den öğrenen el-Hillî'nin hem akla ve hem de nassa dayalı İslâmî ilimlerdeki bilgisi, İslami ilimlerin her sahasında birçok eser kaleme almasına sebep olmuştur.¹² Hillî'nin ansiklopedik bilgisinin derinliğini, fıkıh sahasında yazmış olduğu *Muhtefü's-Şia fi Ahkâmi's-Şerî'a* ve *Tezkiretü'l-Fukahâ* adlı eserleri ispatlar. Şîî fakihleri arasındaki görüş farklılıklarının nasıl giderileceğini araştıran Hillî aynı zamanda adı geçen ikinci eserinde İslam fıkıh ekollerini de araştırmıştır. İslâmî ilimlerdeki bu derin bilgisi kendisine “allâme” lakâbını kazandırmıştır.¹³ Hillî, Şia fikhına Sünnî fikhından istifade ederek iki önemli yenilik getirmiştir. Bunlardan biri muâmelat bahsine getirdiği genişliktir; çünkü o, Şîî fikhı kadar Sünnî fikhını da çok iyi biliyordu. Diğer taraftan ondan önceki Şîî âlimler tarafından yazılmış olan fıkıh kitaplarının hiçbirisi, Sünnî fıkıh metodolojisinden müstağnî kalamamıştı. Hillî'nin getirdiği diğer bir yenilik ise kendinden önceki usûflerden bir adım daha ileriye götürmüş olduğu içtihad anlayışıdır.

⁹ Kahayev Emir, Caferi Mezhebinde Fıkıh Usûlünün Teşekkül Tarihi, Bakı İslam Üniversitesi, Elmi Mecmua, nu. 5, 2010, s. 127-135, Karaman, “Caferiyye”, *DİA*, VII, s. 6; “*Şiada Fıkıh Usulü ve Şer'i Deliller*” tebliği, s. 329.

¹⁰ Karaman, s. 329

¹¹ Bahrani, Lü'lüe, s. 210-227.

¹² Mazlum Uyar, *İmamiyye Şiası'nda Düşünce Ekolleri Ahbârlilik*, s. 127.

¹³ Hayatu ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Bahrani, *Lü'lüe*, s 210-227.

Hillî’de ictihad anlayışı

“Şîf geleneğinde o zamana kadar içtihat kavramına karşı olumsuz bir tavır ortaya konulurken Hillî re’y veya kıyas terimlerinden ziyade doğrudan ictihad üzerinde durmuştur. Bundan dolayı kendisinden sonraki Şîf fakihleri eserlerine onun ictihad tanımıyla başlarlar. Hillî, kıyası reddetmekle birlikte ictihadın aklî istinbat anlamında Şîa bünyesinde asırlardan beri uygulandığını ortaya koymuştur.”¹⁴

Hillî’de sünnet anlayışı

Hillî’nin sünnet anlayışına gelince o, hadis tenkidinin fıkhıta çok önemli bir safha olduğuna işaret ederek, ahbârın hepsinin, sahih ve güvenilir olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını ileri sürmüştür ve kütüb-i erbaa’daki hadislerin hepsini sahih kabul eden Ahbarîler’i eleştirmiş, Şîf hadis literatüründeki haberlerin çoğunun güvenilir olmadığını, bunların sıhhatini belirlemede aklın öncelikli bir konuma sahip bulunduğunu söylemiştir. Hadisler ikili tasnife tabi tutulmuş olmasına rağmen, Hillî hadisleri sahih, hasen, muvassak ve zayıf kısımlarına ayırmış ve kendisinden sonra dörtlü tasnif kullanılmaya başlanmıştır. O, bu şekildeki bir taksimi, Sünnilerden almıştır. Şîa’nın usulî geleneği içinde Sünnî sistemden de faydalanarak yetişen Hillî bazı farklı görüşleriyle Şîf düşüncesine canlılık getirmiştir. Bütün bu yönleri sebebiyle Hillî, İmamiyye Şîa’sı içinde Usûlî ekolü zirveye çıkararak kişi olarak kabul edilir.¹⁵

Hillînin ilmi eserleri

Hillî İslami konuların hemen hepsinde çok sayıda eser kaleme almıştır. Onun önemli eserlerinden bazıları şunlardır. Akaid ve Kelama dair *Menâhicü’l-yakîn fi usûli’-d-dîn, el-Bâbü’l-hâdî ‘aşer*. Şeyhütaife Ebû Cafer et-Tûsî’nin ibadet ve dualara dair *Misbâhu’l-müctehid* adlı eserini *Minhâcü’s-Salah fi Muhtasari’l-Misbah* adıyla ihtisar eden Hillî’nin usûlü’-d-dinle ilgili olarak kitaba ilave ettiği bölüm on birinci babdır.¹⁶

Fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili eserlere gelince *Nihâyetü’l-ihkâm fi ma’rifeti’l-ahkâm* eseri İmamiyye alimlerinin fetvalarını ihtiva eden bir eserdir. *İrşâdü’l-ezhan* eseri fıkıhla ilgili 15.000 kadar meseleyi ihtiva eder. *Nehcu’l-hak ve keşfü’s-sıdk* eseri kısmen itikadî

¹⁴ Mustafa Öz, “Hillî, İbnü’l-Mutahhar”, **DİA**, XVIII, 37-39.

¹⁵ Öz, “Hillî” **DİA**, XVIII, 37-39.

¹⁶ Öz, “Hillî”, **DİA**, XVIII, 37-39.

konulardan da bahseden klasik bir fıkıh kitabıdır. *Muhtelefüş-Şîa fi ahkami's-şerî'a* eserinde ise Şîa alimlerinin fıkha dair ihtilafları ele alınmıştır. *Mebâdi'ül vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* eseri fıkıh usulüne dair kitaplarından biridir. Caferî mezhebinin önemli şahıslarından olan Hillî'nin fûruya dair önemli eserlerinden biri de tez konusu olarak çalıştığımız *Tahrîru'l-ahkâmi's-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâmiyye* adlı eseridir. Hillî bu eserinde konuları ele alırken herhangi bir ayırım yapmaksızın konuya ilişkin farklı mezheplerin görüşlerinin tümüne temas etmeye çalışmıştır.

BÖLÜM 1: NİKÂH AKDİ, ÇEŞİTLERİ VE SONUÇLARI

1.1. Nikâh Akdinin Tanımı ve Önemi

“Nikâh” kelimesinin sözlük anlamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkek ve bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akit ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.¹⁷ Arapça’da zevac kökünden türeyen kelimelerde “evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler” manalarında yaygın biçimde kullanılır. Ailenin temelini teşkil eden evlilik bütün ilahi dinlerde, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan soyunun devamına katkı sağlamalarına imkan veren yegane meşru ilişki olarak kabul edilmiştir. (el-A’raf 7/80-81). İslamda hayatın çeşitli alanlarına dair pek çok düzenleme Kur’an ve sünnette ortaya konan genel ilkeler ve amaçlar çerçevesinde ihtiyaçların, zaman ve şartlara göre İslam toplumunun takdirine bırakılırken evlenme ve aileyle ilgili belli başlı hükümlerin doğrudan Kur’an tarafından belirlenmiş olması ve bu hükümlerin Hz. Peygamber tarafından genişçe açıklanıp uygulanması İslam dinin evlilik ve aile kurumuna atfettiği önemin bir ifadesidir. Kur’an-ı Kerim’de nikâh kelimesi ve türevleri evlenme akdini belirtmek üzere on dokuz ayette geçmektedir. Nikâhın dini hükmü konusunda başlıca iki tavır ortaya konmuştur. İmam Şafi gibi fakihlere göre normal şartlarda evlenmenin hükmü mübah, diğerlerine göre vacip (farz) veya menduptur. İkinci grupta yer alanlardan Zahiriler bunu namaz ve oruç gibi farz-ı ayın sayarken fakihlerin büyük çoğunluğu mendup/sünnet-müekke olarak nitelemektedir.¹⁸

Hillî’ye göre nikah sözcüğünün hakiki ve mecazi olmak üzere iki anlamı vardır. Hakiki anlamda nikâh, akit demektir. Mecazi anlamda ise cinsel ilişkiyi ifade eder.¹⁹

Hillî’ye göre “nikâh” sözcüğü Kuran-ı Kerim’de her iki anlamda da kullanılmıştır. Örneğin Ahzap suresi 49. Ayette hakiki anlamda kullanılmıştır: **“Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide**

¹⁷ Fahrettin Atar, “Nikâh” **DİA**, XXXIII, 112-117.

¹⁸ Atar, “Nikâh” **DİA**, XXXIII, 112-117.

¹⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 413.

bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.” Bakara Suresi 230.ayette ise mecazı anlam kullanılmıştır : “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir”

Hillî'ye göre Ahzap suresi 49. Ayette nikâh sözcüğünün mecazî anlamda kabul edilmesi doğru değildir Aksi halde nikâhsız ilişki (zina) söz konusu olur ki, bu mana elbette doğru olamaz. Bakara 230. Ayette Nikâh kavramının hakikî anlamda alınması ise yine zina anlamını içerir. Bu sebeple söz konusu ayetteki nikâh sözcüğü mecaz anlam ifade etmektedir.²⁰

Nikâhın meşruluğu nas ve icma ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle ifade edilmiştir: “ Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”²¹

Bir akit olarak nikâhın nasıl tanımlanacağı konusunda gerek sünnî gerekse Caferî ekollerinde farklı görüşler söz konusudur. Bazı âlimlere göre bir fıkıh terimi olarak nikâh kelimesiyle ifade edilen evlenme akdi, “birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır.”²² Diğerleri ise nikâhın bir akit olduğunu ve bunun sonucunda da oluşan birlikteliğin evlilik olduğunu söylemişler. Muhammed Ebû Zehra'ya göre evlenme, “Karı-koca

²⁰ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 413

²¹ en-Nisa, 4/3

²² İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l Kadir*, III, 185.

arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya izin veren ve taraflara hak ve vazifeler yükleyen bir akittir.”²³

Caferî fıkında nikâh akdini Hillî'nin “taraflar arasında rızaya dayanarak icap ve kabulde bulunmak suretiyle yapılan evlilik” şeklinde tanımladığı görülür.²⁴

Caferî mezhebine mensup müellifler tarafından yazılan fıkıh ve hadis kitaplarında nikâhın dinde nasıl teşvik edildiğine dair pek çok rivayete yer verilir. Aşağıda Şîf-Câferî ilim muhitinde genel kabul gören bu rivayetlerin bir kısmına yer vereceğiz.

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Evlenen kişi dininin yarısını ikmâl etmiştir.*”²⁵

Başka hadislerde de Hz. Peygamber evliliği kurulan en güzel binaya benzetmiştir: “*İslam'da Allah-u Teâla'ya evlilikten daha sevimli gelen bir bina kurulmamıştır.*”²⁶

Hz. Peygamber evliliğin uhrevî bir yararını da şu şekilde dile getirmiştir:

“*Evlenin, şüphesiz yarın kıyamet günü ben ümmetime çok derim, o denli ki kızgın, içi öfke dolu düşük çocuk cennet kapısının önüne gelir ve ona denilir: Cennete gir, o da “Ebeveynlerim benden önce cennete girene kadar ben girmeyeceğim”.*”²⁷

Câferîlikte bekârlığın hoş karşılanmadığını, evliliğin bekârlığa göre üstün bir konumunun bulunduğu dair rivayetlere de sıklıkla rastlanır.

Örneğin Muhammed Bâkır'dan rivayet olduğuna göre “*Evli olanın kıldığı iki rekât namaz bekârın kıldığı yetmiş rekât namazdan daha faziletlidir.*”²⁸

Bir başka rivayette ise doğrudan Hz. Peygamber'e atıfla şöyle bir hadis nakledilir: “*Evli olanın kıldığı iki rekât namaz bekâr erkeğin kılmış olduğu gece namazından ve tuttuğu gündüz orucundan daha faziletlidir.*”

Bir başka hadiste ise şöyle buyurmuştur: “*Sizin en reziliniz bekar öleninizdir. Cehennem ehlinin çoğu bekârlardır. İslam'dan sonra bir Müslüman erkeğin en çok*

²³ Saffet Köse, Heyet, **İslam Hukuku**, Ankara: editör Talip Türcan, 2012, s. 438

²⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 427.

²⁵ Âmilî, **Vesâil**, XIV, Bab 5.

²⁶ Âmilî, **Vesâil**, XIV, Bab 1.

²⁷ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 414.

²⁸ Âmilî, **Vesâil**, XIV/6, Bab 2.

yararlandığı şey kendisine baktığında zaman onu mutlu eden, emrettiğinde itaat eden, uzak olduğunda kendisini ve kocasının malını koruyan müslüman zevcedir.”²⁹

1.2. Geçerlilik Bakımından Evlilik Çeşitleri

Sünnî fıkıh literatüründe evlilik geçerlilik bakımından sahih olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrıldığı gibi³⁰ bu ayrımın Şîî-Câferî muhitte de benimsendiği görülür. Buna göre evlilik, geçerlilik bakımından sahih olan ve sahih olmayan evlilik şeklinde ikiye ayrılır.

1.2.1. Sahih Evlilik

Evliliğin oluşması için gereken bütün şartları taşıyan nikâh türüdür. Akdın unsurları, sıhhat şartları, in’ikâd şartları tam olduğunda evlilik hayata geçer ve nikâh akdi hukukî sonuçlar doğurur.³¹

Sahihi nikâh akdinin doğurduğu hukukî sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- a. Eşlerin birbiriyle ilişkide bulunmasının helal olması,
- b. Kocanın mehir verme yükümlülüğünün olması,
- c. Kocanın nafaka yükümlülüğünün olması,
- d. Doğacak çocuğun nesebinin sabit olması,
- e. Eşler arasında karşılıklı mirasçılığın söz konusu olması.

Sahihi evliliğin en önemli sonuçlarından biri olan mehir konusu, Câferî fıkıhında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Mehrin dayanağı Kuran, Sünnet, İcmadır.

Kurani Kerimden delil Nisa suresi 4.ayettir: “**Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğu ile verin.**”

Diğer ayette “**Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.**”³² Başka bir ayette “**Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır**”.³³

²⁹ Amilî, **Vesâil**, XIV, Nikah, bab 9.

³⁰ Köse, s. 468, Ahmet Yaman, **İslam Aile Hukuku**, 9. baskı, İstanbul: 2012, s. 54-55, Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2001, I, 332-335,

³¹ Yaman, s. 54-55.

Bu ayetler mehrin sabit olması için inmiştir ve Enes b. Malik rivayet ediyor ki Hz. Peygamber (s.a.) bir gün Abdurrahman b. Afvı üzerinde safran eseri bulunduğu halde gördü. Bu nedir diye sorduğunda Abdurrahman “ensardan bir kadınla evlendim” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) “mehr olarak ne verdin?” diye sorunca Abdurrahman “beşyüz dirhem değerinde altından bir zinet” verdiğini söyledi.

Mehrin sabit olması kadınlara verilen hediye iledir. Eski çağlarda mehr velilere veriliyordu. Bu da kadınlar için “nihle” ismini taşımaktaydı.³⁴

Mehir, eşlerin üzerinde anlaşığı ve belli bir değeri olan şeydir. Mehr altın, gümüş, verimli arazi, ev, köle veya hayvanlardan olabilir.

Tûsî mehrin sadak, ücre ve fariza olarak isimlendirildiğini belirtir.³⁵

Mehrin akitte söylenmesi vâcip değil müstehaptır.³⁶

Mehir bir ayn olabileceği gibi sanat eğitimi veya Kuran-ı Kerim’in öğretilmesi gibi mübah olan menfaat de mehr olabilir.³⁷ Câferîlerin bu konudaki yaklaşımı sünnî mezheplerden Şâfîîlerle paralellik göstermektedir.

Erkek kadınla evlenirken akit esnasında herhangi bir mehr belirlememiş ise ve boşama da zifaktan önce gerçekleşmişse bu durumda kadına Mut‘a (hediye) vermesi sabit olur.³⁸ Mut‘a nın verilmesi kadınların seviyesine göre değerlendirilir. Boşanmadan önce mehr-i müsemmanın tayin edilmesiyle kadının bu mehr-i müsemmanın yarısını alma hakkı ortaya çıkar. Mehrin yarısının da ödenmesi erkekten sakıt olmuş olur.³⁹

Akit esnasında bir mehr belirlenmiş ve boşama da zifaktan sonra gerçekleşmişse, tayin edilen mehrin sıhhatinde bir problem yoksa bu mehrin ödenmesi gerekli olur. Aksi halde mehr-i müsemmanın kendisi değil kıymeti ödenir. Mehr-i Müsemma tayin edilmediği takdirde kadına mehr-i mislin ödenmesi gerekir.⁴⁰

³² en-Nisa 4/24.

³³ el-Bakara 2/237.

³⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 546.

³⁵ Tûsî, **Mebcut**, IV, 271.

³⁶ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 546.

³⁷ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 546.

³⁸ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 568; Tûsî, **en-Nihâye**, s. 471.

³⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 568.

⁴⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 568.

Erkeğin kadına aynî mallardan mehir belirleyip zifaktan önce mehri teslim edip onu boşaması halinde şayet mehir sahih ise erkeğin vermiş olduğu mehrin yarısı erkeğe döner.⁴¹

Erkek, zifaf veya halvet sonrasında karısını bâin talakla boşasa, daha sonra iddet devam ederken o kadınla yemin bir mehir ve akitle evlense bu akit sahih olur.⁴²

Akitten mehir belirlendikten sonra zifaf öncesinde koca ölürse kadın tam mehir almayı hak eder. Ancak mehrin yarısını terk etmesi müstehaptır.⁴³

Zifaktan önce kadının ölmesi durumunda Tûsî mehrin yarısının kadının velilerine verilmesi görüşündedir.⁴⁴ Şeyh Müfid *Ahkamu'n Nisa* eserinde bu durumda olan kadının mehrin tamamını alması görüşündedir ve bu İbn İdrisin tercihidir. Üstün olan görüş de budur.⁴⁵

Hillî erkeğin mehir olarak belirli müddetle icâre akdi yaparak hizmet etmesini sahih kabul eder.⁴⁶ Şeyh Tûsî ise bu görüşe karşı çıkararak akdin icare üzerine yapılmasının caiz olmadığını belirtir.⁴⁷

Müslüman erkeğin nikâh akdinde mehir olarak haram olan şeylerden örneğin, içki, domuz eti ve benzer şeylerle akit yapması halinde Hillî'ye göre mehir sahih olmaz. Bu durumda ister kadın Müslüman ister ehl-i kitap olsun hüküm değişmez. Bu durumda nikâhın da batıl olup olmayacağı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Tûsî bu konuda iki eserinde farklı görüş belirtmiştir. *Mebcut* adlı eserinde belirttiğine göre şarap, domuz ve ölmüş hayvan eti gibi fâsit bir mehir belirlenerek nikâh akdi yapılması halinde nikâh sahih olur. Bu durumda kadına emsal mehir (mehr-i misil) verilmesi gerekli olur. *Nihâye* adlı eserinde ise nikâhın batıl olacağını söylemiştir.⁴⁸ İbn Zehra, İbn Hamza, Muhakkik el-Hillî'ye göre bu durumda akit bâtil olmaz. Hillî bu görüşü daha uygun bulmuştur.⁴⁹

⁴¹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 568.

⁴² Hillî, *Tahrîrü'l Ahkam*, III, 576

⁴³ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 576, Tûsî, *Nihâye*, s. 471.

⁴⁴ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 576, Tûsî, *Nihâye*, s. 471.

⁴⁵ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 577.

⁴⁶ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 546.

⁴⁷ Tûsî, *Nihâye*, 469.

⁴⁸ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 546.

⁴⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 546.

Mehir kadının akitle mülkiyet edindiği maldır. Kadın, zifaf gerçekleşmedikçe mehrin tamamının mülkiyetine sahip olamaz. Zifaktan önce erkeğin kadını boşaması halinde erkek ödemiş olduğu mehrin yarısını kadından alır. Talaktan önce mehrin tamamı sabittir.

Câferî fıkında mehrin azlık veya çokluk bakımından herhangi bir sınırı söz konusu değildir. Eşlerin üzerinde anlaştıkları miktar az olsun çok olsun mehir olmak itibariyle sahihtir⁵⁰.

Mehrin bir avuç tohum veya bir miktar şeker olması da caizdir. Örneğin, bir buğday tanesi de mehre konu olabilir. Mehrin çok olması yönünden elli dinarın üzerinde olması da böyledir. Elli dinar veya 100 kıntara⁵¹ yetişirse mehir lazım olur.

Hız. Peygamber'in sünnetinden daha fazla mehirle evlenilmemesi en faziletlisidir. Bu sünnete göre mehrin miktarı beş yüz dirhemdir.⁵² Ümmü Habibe'nin rivayetine göre, "O, Habeşistan'da iken Rasulullah onu nikâhladı ve Rasulullah ona bir şey göndermedi. Hız. Peygamber'in eşlerinin mehri ise dört yüz dirhem idi". Hız. Aişe de şöyle rivayet etmiştir: "Peygamber'in eşlerine mehri beş yüz dirhemdir". Müstehap olan Peygamberimize uymak ve bereketi onun gibi yapmakta aramaktır. Mehir beş yüz dirhemden fazla olursa bunun bir sakıncası yoktur.⁵³

Mehrin kolaylaştırılması onun fazla olmasından daha uygundur.⁵⁴ Mehir olarak Kur'anı Kerim'in öğretilmesi caizdir, mekruh değildir. Fakat surelerin ve şart koşmuş ayetlerin tayin edilmesi kaçınılmazdır ve bu öğretim müddetinin bir gün veya bir ay gibi tayin edilmesi caizdir. Bu yapılmadığında zifaf olması halinde mehr-i misil vacip olur.⁵⁵

1.2.2. Sahih Olmayan Evlilik

Evlilik şartlarını, unsurlarını taşımayan nikâh akdidir. Sahih olmayan evlilikler Hanefi mezhebinde fasit ile batıl evlilik olarak iki grupta ele alınırken diğer mezheplerde ise fasit ile batıl evlilikler arasında bir fark yoktur ve bu terimler birbirleri yerine

⁵⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 547.

⁵¹ Kıntar- bir altın avgiyattır veya bin iki yüz dinardır. Bkz. Fîrûzâbâdî, **el-Kamus el-Muhit**, II, 112.

⁵² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 547.

⁵³ Zuhayli, **İslam Fıkı Ansiklopedisi**, IX, 204.

⁵⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 547.

⁵⁵ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 547.

kullanılabilir.⁵⁶ Batıl ve fasit ayrımına gelince Hanefî mezhebinin hakim görüşüne göre in'ikat şartlarındaki eksiklik akdin batilliğine, sıhhat şartlarındaki eksiklik akdin fesadına götürür ölçüttür.⁵⁷

Caferî fıkında da –tıpkı sünnî fık ekollerinde olduğu gibi- nikâh akdinin sahih olan ve olmayan şeklinde ikili taksimi benimsenmiştir. Örneğin Hillî, geçerlilik bakımından nikâh akdinin sahih ve bâtil olmak üzere iki türü bulunduğuna şu sözlerinde temas etmektedir: “Akdin unsurları ve sahih olma şartlarının eksik olmaması durumunda akit geçerli ve sahih kabul edilir... Kadın ve erkeğin bir araya gelmesinin mümkün olmadığı evlilikler bâtildir.”⁵⁸

Hillî ve Tûsî bâtil evliliğe ilişkin soyut bir tanım zikretmek yerine bâtil evliliğe ilişkin örnekler zikrederler. Bâtil evliliğin önemli bir bölümünü “aralarında evlenme engeli bulunan kimselerin yaptıkları akitler” oluşturur ki biz bu konuyu bir sonraki başlık altında ele alacağız.

Diğer bâtil evlilik türleri konusunda Câferî fık literatüründe zikredilen kimi örnekler ise şunlardır:

Bir kadın bir grup insana kendisini evlendirmeleri konusunda izin verdiğinde o grupta yer alanların her biri kadını başka biriyle evlendirse ilk yapılan akit sahih, diğerleri bâtil olur. Sonraki akitle evlenen koca bu kadınla zıfaf yapmış ise kadının iddet bekleyip ilk kocasına dönmesi gerekir. Bu ilişki sebebiyle kadın emsal mehir almayı hak eder. Cinsel ilişki olmaması halinde ise kadın mehir alamayacağı gibi iddet de beklemez.⁵⁹

İki evliliğin aynı zamanda birbirine yakın vakitlerde olması veya önceki akdin zamanının malum olmaması halinde bu akitlerin tamamı batıl olur.

İki evlilik akdinden birinin önce olduğu bilindiği halde hangisi olduğu tayin edilemezse durum açıklığa kavuşuncaya kadar dava bekletilir. Erkeklerden her biri kadının önce yapılan akdi bildiğini iddia ederse, her iki akit batıl olur.

⁵⁶ Köse, **İslam Hukuku**, s. 468.

⁵⁷ Günay H. Mehmet, **Evlenme Akidinde Batıl-Fasit Ayrımı**, İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008, s. 34.

⁵⁸ Bu şekildeki taksimat için bkz. Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 427, 429, 445.

⁵⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 442.

Tusî, aynı anda iki erkek tarafından nikâh akdi yapılan kadının iki erkeğin de akdini itiraf etmesi durumunda bunu itiraf etmemiş gibi kabul edildiğini belirterek her iki akdin batıl olduğunu ifade eder.⁶⁰

İki erkek aynı kadınla evlendiklerini iddia ettiğinde kadından yemin edilmesi istendiği halde kadın yeminden kaçınsa, erkeklerden birinin yemin etmesi diğerinin yeminden kaçınması durumunda yemin edenin nikâhı sahihtir. Eğer kadın ikisinden birinin onun zevcesi olduğunu itiraf ederse itiraf ettiğinin nikâhı sabittir.⁶¹

Dört kadınla evli bir erkek beşinci bir kadınla evlendiğinde bu akit bâtıl olur.

1.3. Evliliğin Hükümü

Hillî'nin belirttiğine göre evliliğin hükümü konusunda herkes için sâbit ve genel-geçer bir belirleme yapmak söz konusu olmayıp bu durum insanlara göre farklılık gösterir. Hillî, evliliğin hükümü açısından insanları üç gruba ayırır:⁶²

a) Nikâhı terk etmesiyle harama düşmesinden korkan kişi. Bu kısımdaki insanlar ancak evlenmek suretiyle iffetlerini koruyabilirler. Bu sebeple evlenmek kendilerine vâciptir. Buradaki “vâcip” şeklinde belirtilen bağlayıcılık hükmü Hanefîlerin terminolojisindeki farza denk düşmektedir.

b) Cinsel ilişkiye yönelik kudreti bulunmakla birlikte harama düşmesinden emin olanlar. Bu durumda olan kişiler açısından nikâh müstehap olup bunların evliliği nafîle ibadete tercih etmeleri daha üstün bir davranıştır.

c) Şehveti olmayan, kudreti bulunmayan yaşlılık, devamlı hastalık gibi sebeplerden dolayı cinsel güce sahip olmayan kimseler. Böyle kimselere nikâh müstehap değildir. Bu tür şahıslara evliliğin bir faydası yoktur. Bu kimselere nikâh konusunda en uygun olan, nikâhın müstehab olmamasıdır. Bu şahısların evlilikten herhangi bir yarar elde etmeleri söz konusu olmadıkları gibi böyle bir evliliğin diğer tarafı haramdan koruma işlevi de söz konusu değildir.⁶³

⁶⁰ Tusî, **Mebsut**, IV, 182.

⁶¹ Tusî, **Mebsut**, IV, 182.

⁶² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 415-416.

⁶³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 416.

İnsanların maddî durumlarının evliliğin hükmünü belirleme açısından doğrudan bir etkisi yoktur. Nikah zengin ve fakire müstehaptır. Fakirin geçim korkusundan dolayı evliliği terk etmesi gerekmez. Câferî mezhebinde bu görüşün temellendirilmesi amacıyla çeşitli rivayetlere yer verilir.

Bunlardan birine göre Hz. Peygamber evlenirken mehir olarak verebileceği demir bir yüzüğe bile sahip olmayan bir kimseyi evlendirmiştir. Sahabe içindeki bu fakir şahsın elbisesi yalnızca belden aşağı kısmını örtüyordu. Ve üstten sarılan sargısı da yoktu.⁶⁴

Bir başka rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Kim ki Allah Teala ile tertemiz olarak görüşüp onu memnun etmek isterse kendi eşi ile görüşsün. Ve her kim ki geçim korkusu ile evliliği terk ederse Allah’a kötü zanda bulunmuş olur.*”⁶⁵

Câfer-i Sâdik şöyle demiştir: “*Kim ki geçim korkusundan evliliği terk ederse Allaha kötü zanda bulunmuş olur. Şüphesiz Allah şöyle buyurmuştur: Eğer evlenecek olanlar fakir iseler Allah onları kendi faziletinden zenginleştirir.*”⁶⁶

1.4. Süreli Ve Süresiz Olma Açısından Evliliğin Çeşitleri.

Câferilikte evlilik, bir süreye bağlı olup olmama bakımından da çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Kimi müellifler bu açıdan evliliği ikiye ayırırken başkaları ise üçe ayırmaktadır.

İki kısma ayıranlara göre evlilik daimi veya süreli olmak üzere iki kısımdır.⁶⁷ Üç kısma ayıranlara göre ise nikah şu kısımlardan ibarettir:

a) Belli bir süre ile sınırlı olmayan daimi nikâh.⁶⁸ Bu tür evlilikte, evliliğin süresi akitte belirlenmez. Evlilik akdi, talak ve ayrılığı gerektirecek sebepler olmadığı müddetçe ebedi olarak devam eder. Bu türlü akitte akit yapılan kadına “dâime” denilir.⁶⁹ Dâimî nikâh akdi içinde doğan çocukların nesepleri anne ve babaya bağlanır. Bu nikâh akdi kocanın karısına nafaka verme borcunu da meydana getirir. Eşler arasında karşılıklı mirasçılık söz konusu olur. Akit esnasında aleniyet ve şahitlerin olması müstehaptır.

⁶⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 416.

⁶⁵ Amilî, **Vesâil**, XIV/25, bab 10.

⁶⁶ Amilî, **Vesâil**, XIV/25, bab 10.

⁶⁷ Sistani, **İzahlı Şeriat Meseleleri**, s. 439.

⁶⁸ Tûsî, **Nihâye**, s.450.

⁶⁹ Sistani, s. 439, Tûsî, **Nihâye**, s. 450.

b) Mut‘a nikâhı: Mut‘a süreli nikâh akdidir. Mut‘a konusunu ileride ele alacağız.

c) Milk-i yemin: Bir kimseye sahibi olduğu cariyesi ile ilişkide bulunabilme hakkını veren mülkiyet ilişkisine milk-i yemin adı verilir.

1.5. Nikâh Akdinin Rükünleri (İcap ve Kabul)

Nikâh akdinin oluşmasında bir takım unsurlar vardır. Nikâh akdinin unsurları icap –(ilk teklif) ve kabul olmak üzere ikidir. İcap ve kabul olmadan akit gerçekleşmez. İcap ve kabul ancak evlilik ifade eden lafızlarla gerçekleşir. Konuşmaktan aciz olanların rızaya delalet eden işaretleri lafız hükmündedir.⁷⁰ Bu hüküm İran Medeni Kanununun 192. maddesinde de esintisini göstermiştir. “Akitte taraflar veya onlardan biri için telaffuz, konuşma mümkün olmazsa birbirlerinin razı olduğunu gösteren işaretin olması yeterli olur.”

1.5.1. İcap ve kabul lafızları

Bir akdin geçerliliği, o akdi yapmak için kullanılan sözlü ifadelerle, yani icap ve kabulde doğrudan ilgilidir.⁷¹

Hillî, îcabı ifade etmek üzere “seninle tezevvüc ettim”, “seninle nikâhlandım” şeklinde iki tür sözlü kullanımın geçerli olduğunu belirtir.⁷² İbn el-Cedid, Seyyit el Mürteza, Ebu Salah, İbn Hamza ve İbn İdris gibi Câferî fakihler de aynı görüştedir.⁷³

Hillî, akit esnasında icapta bulunurken “senden faydalandım” lafzının kullanımını problemli gördüğü gibi “seninle evlendim, seninle nikâhlandım” lafızları dışında kullanılan bağış, sadaka, alım-satım, kira ifadeleri ile de nikâh akdinin gerçekleşmeyeceğini savunur. Burada nikâhın geçerliliğine etkisi bakımından mehrin zikredilip zikredilmemesinin bir önemi bulunmamaktadır. Tûsî de bu konuda Hillî ile aynı paralelde görüş belirtmekle birlikte konunun ihtilafı olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Câferîlerin bu konudaki görüşleri Sünnî fıkıh ekolleri içinden Şâfiîlerle paralellik

⁷⁰ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 427.

⁷¹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 427.

⁷² Hillî, *Muhtelefu's Şia*, VII, 105, Tûsî, *Mebûsât*, IV, 193.

⁷³ Hillî, *Muhtelefu's Şia*, VII, 105.

⁷⁴ Tûsî, *Mebûsât*, IV, 193.

göstermekte olup Hanefîler'den farklılık göstermektedir. Zira Hanefîlere göre bu lafızlarla nikâh akdi yapılabilir.⁷⁵

Geçerli bir kabulden söz edebilmek için kabulün “nikahı veya evliliği kabul ettim.” ifadeleriyle dile getirilmesi gerekir.

1.5.2. İcab ve kabul kelimelerinin Arapça kullanılması

Câferîlere göre icap ve kabul kelimelerinin Arapça söylenmesi şarttır.⁷⁶ Onların bu konudaki görüşleri Sünnî mezhepler içinden Şâfiîlerle büyük benzerlik göstermektedir. Zira Şâfiî mezhebine göre de geçerli bir nikâh akdinden söz edebilmek için yalnızca Kur'an'da evlilik için kullanılan “nikâh” ve “tezvîc” kelimeleri kullanılmalıdır.⁷⁷ Şâfiîlerin dışındaki sünnî mezheplere göre ise evlilik, bu iki kelime dışındaki kelimelerle de akdedilebilir.⁷⁸

Eğer evlenecek olan kişilerden biri veya ikisi de Arapça bilmiyor ise, o zaman bu ifadeler Arapçadan başka bir dilde kullanılabilir. Bununla birlikte kişiler, Arapça bildiği veya ifade edebildiği halde farsça olarak akit yapacak olurlarsa nikâhları sahih olmaz.⁷⁹ Câferîler bu hüküm üzerinde icma etmişlerdir.⁸⁰ Eğer evlenenlerden biri Arapça diğeri farklı bir dilde konuşuyorsa her birinin, velinin anlaması şartıyla konuşabildiği dil ile icap ve kabulde bulunması gerekir.

Câferîler'e göre de tıpkı Şâfiîler'de olduğu gibi kinâye sözcükler kullanılarak nikâh akdi yapılamaz.

Konuşabilen bir kişinin yazı ile yaptığı akit geçerli değildir.

İcap ve kabule ilişkin sözcüklerin geçmiş zaman kipiyle dile getirilmesi şarttır. İcabın emir kipiyle söylenmesi halinde de akit geçerli olur.⁸¹ Örneğin eğer erkek emir kipiyle akit yapmayı kastederek bir kimseye “beni o kızla evlendir” dese ve karşı taraf da “onunla seni evlendirdim” dese nikâh akdi gerçekleşmiş olur. Tûsî burada emre muhatap olan şahsın söylediği söz karşısında emri veren kişinin tekrar “kabul ettim”

⁷⁵ Serahsî, *Mebûsât*, V, 59.

⁷⁶ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 427.

⁷⁷ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, IX, 152.

⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 32.

⁷⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 428, Tûsî, *Mebûsât*, III, 193-194.

⁸⁰ Hillî, *Muhtelefu's-Şia*, VII, 106.

⁸¹ Hillî, *Muhtelefu's-Şia*, VII, 107.

diye bir söz söylemesinin gerekli olmadığını, akdin bu haliyle de sahih olduğunu belirtir.⁸²

Bir nikâh akdinde evlenmeyi isteyen erkek kızın velisine soru kipiyle olmak üzere “beni kızınla evlendirir misin?” gibi bir ifade kullansa ve kızın velisi de buna cevap olarak “onu seninle evlendirdim” dese, erkek tekrar “kabul ettim” demedikçe akit gerçekleşmiş olmaz. Aynı şekilde eğer erkek, “beni kızınla evlendir” veya “senin kızına dünür geldim” veya “kızını istemeye geldim” der, veli de cevap olarak “onu seninle evlendirdim” derse, erkek bunu kabul etmedikçe akit geçerli olmaz.⁸³

Bir nikâh akdinde evlenmeyi isteyen erkek, evlenmeyi düşündüğü kadına hitaben Arapça’da muzârî fiil kalıbında “seninle evleniyorum” dese, kadın da cevaben geçmiş zaman kalıbında “seninle evlendim” derse, erkeğin ikinci defa kabulde bulunmasına gerek olmaksızın akit sahih olmuş olur.

Şayet “kızını falanca ile evlendirdin mi?” diyen bir kimsenin sorusuna kızın babası “evet” cevabını verir de kıza talip olan erkek de “kabul ettim” derse bu durumda akdin gerçekleşmiş olup olmadığı konusunda farklı görüşler söz konusudur. Tûsî’ye göre bu akit sahih olur.⁸⁴ Hillî’ye göre ise bu akit şüphelidir.⁸⁵

Kabulden önce icabın olması şartı koşulmaz. İcab kabulden sonra da olabilir. Kabul önce, icap sonra olursa akit geçerlidir.⁸⁶

1.5.3. İcab ve kabulde tarafların hazır olması

Taraflardan birinin akit meclisinde bulunmaması akdin gerçekleşmesine engel olmaz, ancak, gaip olan kişinin teklif kendisine ulaştığında kabul etmesi gerekir.

1.5.4. Akit Meclisinde Hazır Olma.

Bir nikâh akdi yapılırken evlenen erkek akit meclisinde bulunmadığı halde kadın “ben kendimi falanca ile evlendirdim” veya velisi “ben falanca kadını falanca erkekle evlendirdim” derse, bu bilgi erkeğe ulaşıp kendisi de bunu kabul ederse, mezhep

⁸² Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm*, III, 428, Tûsî, *Mebcut*, IV, 193.

⁸³ Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm*, III, 428.

⁸⁴ Tûsî, *Mebcut*, IV, 163.

⁸⁵ Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm*, III, 428.

⁸⁶ Tûsî, *Mebcut*, IV, 194.

içindeki bir rivayete göre akit gerçekleşmez; zira erkeğin akit meclisinde bulunması şarttır.⁸⁷

1.5.5. İcap Sonrasında Mûcibin Akit Ehliyetini Kaybetmesi

Taraflardan birinin icapta bulunduktan sonra delirmesi, bayılması, ölmesi ile icap hükümsüz olur. Delirdikten sonra yapılan icap, karşı taraf kabul etse bile, geçerli olmaz. İcap ve kabul gerçekleşirken tarafların aklı başında, deli ve baygın olmaması gereklidir. İcap ya da kabul yapıldıktan sonra baygınlık geçirmek akdin gerçekleşmesine engel teşkil eder.⁸⁸

Temyiz çağına gelmemiş erkek çocuğun akitte ne kendisi adına, ne de bir başkasını evlendirmede icap ve kabullerine itibar edilmez.

Deli ve sarhoşun hükmü de aynıdır. Sarhoş ve deli akılları başına geldikten sonra, kendisi bu hakkı üstlenmiş olsa ve sözüm geçerlidir söylese bile, hüküm değişmez. Akitlerde irade, maksat sahibi olan mükellefin sözlerine itibar edilir. Özet olarak mecliste tarafların iradesi olması gereklidir.⁸⁹

1.6. Muhayyerlikler.

Nikâh akdinde meclis muhayyerliği ve şartı söz konusu olamaz. Akitte muhayyerlik şartı koşulursa, akit batıl olur. Örneğin, taraflardan biri üç gün muhayyerim derse, akit geçerli olmaz. Eğer mehir konusunda muhayyerlik şart koşulursa, akit ve şart sahihtir.⁹⁰

1.7. Tarafların tayin edilmesi.

Câferî fıkında evlenecek kimsenin herhangi bir karışıklığa mahal kalmayacak şekilde açık ve net olarak belirgin olması şartı aranır. Evlenecek tarafların işaretle, isimlerini söyleyerek, ya da sıfatlarını söyleyerek belirtmesi gereklidir.⁹¹ Bu konu, Câferî fıkıh literatüründe somut hayat olaylarından pek çok örnek üzerinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Biz de aşağıda, evlenecek şahsın belirlenmesi ve bunun akde etkisini örnekler üzerinden ele almaya çalışacağız.

⁸⁷ Hillî, a.g.e. s. 428-429

⁸⁸ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 429.

⁸⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 428-429.

⁹⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 429, Tûsî, **Mebcut**, IV, 194.

⁹¹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 429, Tûsî, **Mebcut**, IV, 192.

Birden fazla kızı olan bir baba, bir erkeğe hitaben “seni kızlarımdan biri ile evlendirdim” derse bu şekilde akit gerçekleşmez. Zira burada hangi kızın evlendirildiği hususu açıklık kazanmış değildir.

Bir tek kızı olan bir baba, bir erkeğe hitaben “seni bu falanca kızım ile evlendirdim” derse veya “bununla evlendirdim” derse akit sahih olur. Aynı şekilde aynı mecliste bulunan kızına işarette bulunarak “seni bununla evlendirdim” demesi ile de akit gerçekleşir.⁹²

İsmin belirtilmesine gelince mesela şahıs, ismi “Hatice” olan kızını, “Fatıma” diyerek biriyle evlendirdiğini söylese, bu sözle de akit gerçekleşir.

Hatice ve Fâtıma isminde birincisi büyük ikincisi küçük olmak üzere iki kızı bulunan bir baba Hatice’yi gösterdiği halde “Seni bu kızım Fâtıma ile evlendiriyorum” dese bu akit Hatice üzerinde gerçekleşmiş sayılır. Aynı durumda baba, erkeğe hitaben “seni büyükle evlendirdim” derse, bu akit sahihtir. “Fatıma’yı evlendirdim” veya “küçük kızı evlendirdim” demesi de böyledir. Erkeğe “seni büyük kızım Hatice ile evlendirdim” derse, büyük için bu sahihtir. Baba, “seni kızım ile evlendirdim” der ve erkek büyüğü ile evlenmeyi kastederek bunu kabul ederse akit sahihtir. Baba, “kızım Fatıma’yı seninle evlendirdim” derken küçük kızını kastetse, erkek ise “Fatıma’nın nikâhını kabul ettim” derken büyük kızı kastetse her ikisi de isimde ittifak ettikleri için açıklanan irade büyük kız hakkında sahih olarak kabul edilir. Erkeğin burada büyük kızı kastetmesi dikkate alınmaz; çünkü veli küçük kızı için icapta bulunmuş, erkek ise küçük kızın adını söylemekle birlikte büyük kızı aklından geçirerek kabulde bulunmuştur. Eğer erkek şahısın söylediğini tasdik ederse yine de akit batıldır. Çünkü iradelerin açıklamasında uyum yoktur. Dışa vuran iradeye göre akit geçerli, içteki irâdeye göre bătıldır.⁹³

Çok sayıda kızı olan bir baba akit esnasında herhangi birinin adını zikretmeksizin ve içinden geçirmeksizin bir kızını evlendirirse akit bătıl olur. Eğer belirli birine niyet ederse geçerli olur.

Akde konu olan kızın babası, veli ve erkek, kızlar hakkında ihtilaf ettiklerinde eğer erkek, kızları daha önce görmüşse burada babanın sözü geçerlidir. Çünkü hangi kızını

⁹² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 429.

⁹³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 430.

evlendirdiğini ortaya koyma hakkı babaya aittir. Eğer bu meselede koca kızları görmemişse o takdirde akit geçersizdir.⁹⁴

1.8. Akdin mektupla yapılması

Yazıyla veya mektupla akit gerçekleşmez. Mesela bir kızla evlenmek isteyen kişi, kızın velisinden akdin mektupla yapılmasını isterse ve veli veya bir başkası bunu iki şahidin huzurunda okuyup ve onu evlendirdim derse bu akit gerçekleşmemiş olur.⁹⁵

Câferîliğin bu hükmü Hanefîlikten farklıdır. Çünkü Hanefîlere göre nikâh akdi açık sözle, başkası tarafından anlaşılabilir işaretle ve mektup göndermekle de kurulabilir.⁹⁶

1.9. Akdin Şarta bağlanması

Nikâh akdinde kullanılan sözlü ifadelerin içinde şart barındırmaması gerekir. Örneğin: “Kızımı benimle evlendirmek şartıyla kızımı seninle evlendiririm” ifadesi şartlı bir ifade olduğundan bu sözle nikâh akdi yapılamaz.⁹⁷

1.10. Nikah Akdinin Nefaz (Yürürlük) Şartları.

Câferî fıkhında evlilik akdine ilişkin tıpkı sünnî fıkıh ekollerinde olduğu gibi sahih, bâtil, mevkuף, nâfiz, lâzım gibi kısımlara ayrılmaktadır. Meselâ velâyet hakkına sahip olan bir kimsenin velâyeti altındaki çocuğu evlendirmesi durumunda nikâhın lâzım olduğundan söz edilir. Buna karşılık velâyet hakkına sahip olmayan bir kimsenin bir çocuğu evlendirmesi durumunda çocuk buluşa erinceye kadar nikâh akdi mevkuף olur. Sonradan icazet vermesi halinde nikâh nâfiz olur. Bâliğ olmadan önce taraflardan biri ölürse akit bâtil olur.⁹⁸ Hanefilikte de vekâlet yetkisine dayanmadan başkası adına evlilik akdi icra eden kişinin (fuzûlinin) akdi mevkuftur; yürürlüğe girmesi, kendi adına nikâh kıyılan kimsenin onayına bağlıdır. Yine Hanefilikte böyle akitler, onay verecek kişinin onayından/ icazetinden önce fasit nikâh hükümlerine tabidir.⁹⁹

Evliliğin sıhhat ve fesat bakımından hükümlerini ele alan Günay, bazı melliflerin batıl ve fâsit ayrımını türdeş olarak kabul etmesini hükümsüz saymıştır. Ona göre “batıl ve

⁹⁴ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 430.

⁹⁵ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 430.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanai' fî tertîbi's-şerâi'*, II, 231.

⁹⁷ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 431.

⁹⁸ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 436-437.

⁹⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 57.

fasit ayrımı konusundaki karşılaştırma teknik anlamda fasit ile dar ve teknik anlamda batıl arasında yapıldığında bu yalnızca “mahremle evlenme” ve benzeri birkaç örnek özeline indirgenmekte ve bu durumda bâtil ve fâsid arasında böyle bir farkın olup olmadığı konusunda hüküm ifade etmek anlamsız kalmaktadır.¹⁰⁰

1.11. Nikâh Akdinde Şahitler

Nikâh akdinin şahitler huzurunda gerçekleşmesi şarttır. Şahitsiz nikah akdi sahih değildir. Ancak şahitlerin nikâhın her hangi bir safhasında bulunmaları şart değildir. Şahitler huzurunda olmaksızın evlenen eşler veya evlilik akdini icra eden veliler bunu daha sonradan şahitlere söyleyebilirler.¹⁰¹

Sünnî fıkıh ekollerinin kurucu imamlarından Ebu Hanîfe, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik’e göre de şahitlik nikâhın sıhhat şartıdır. Bununla birlikte Hanefî ve Şâfiîlere göre şahitliğin akit esnasında bulunması gerektiği halde Mâlikîlere göre zifaf öncesinde bulunması şarttır. Gizli evliliği (nikâhu’s-sırr) caiz görmeyen sünnî fıkıh ekolleri evlilik akdinin iki şahit huzurunda yapıldığı ve şahitlere de bunu gizli tutmaları telkin edildiğinde bunun gizli evlilik kapsamında sayılıp sayılmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Mâlikîlere göre bu gizli evliliktir, feshedilmesi gerekir. Ebu Hanîfe ve İmam Ebu Hanîfe ve İmam Şâfiî’ye göre ise bu, gizli evlilik değildir.¹⁰²

Bir erkek bir kadın hakkında onun kendi karısı olduğunu iddia etse ve söz konusu kadın da bu iddiayı doğrulasa yahut bir kadın, bir adam hakkında onu kendisinin kocası olduğunu iddia ederken adam da bunu doğrularsa, zâhirdeki bu karşılıklı tasdik sebebiyle o kadın ve erkek arasında evliliğin var olduğuna hükmedilir, bu iki şahıs arasında mirasçılık hükümleri de geçerli olur.¹⁰³

Bir erkek bir kadının kendisinin eşi olduğunu iddia ettiği halde kadın bunu kabul etmezse, yalnızca iddiada bulunan erkek açısından evliliğin var olduğuna hükmedilir, akdin gereği sadece o şahıs hakkında geçerli olur. Böyle bir evlilik, kadın hakkında bağlayıcılık doğurmaz, erkek hakkında ise bağlayıcılık doğurur. Bu sebeple böyle bir

¹⁰⁰ Günay, *Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı*, s. 38-39.

¹⁰¹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 430.

¹⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 44.

¹⁰³ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 430.

iddianın söz konusu olduğu bir durumda kadına “bu senin kocandır” denilerek evliliğin hükümleri yüklenmez. Çünkü kadın bu iddiayı kabul etmemiştir.¹⁰⁴

Bir evlilik akdinde kocanın karısına denk olmaması durumu nikâh akdinden sonra ortaya çıkarsa bu durum nikâh akdini zedelemesiz. Körlük de böyledir. Yine dinde yapılmasına izin verilen sanatları icrâ eden bir erkek açısından bu sanat, düşüklük sebebi sayılamaz. Bekçi, süpürgeci, kan alıcı, dokumacı da böyledir.¹⁰⁵

1.12. Nikâh Akdinde Veliler

Sünnî fıkıh ekolleri nikâhta velâyetin şart olup olmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Mâlikî ve Şâfiîlere göre velâyet nikâhın sıhhat şartıdır, bir kadının velisiz olarak evlenmesi halinde nikâhı batıldır. Hanefîlere göre kadın emsal mehir karşılığında evlenmiş ise nikâhı geçerlidir. Velâyet, nikâhın sıhhat şartı değildir.¹⁰⁶

Câferî fıkhında rüştüne ermiş bir kızın nikâhında velinin izni şartı aranmaz. Rüştüne ermemiş kızların nikâhında veli şartı aranır. Evlendirilen kız küçük ve deliyse onun nikâhında velayet hakkı baba taraftan dedeye ve yukarıya doğru bunlardan birine aittir. Kız ister bekâr, ister dul olsun fark etmez. Eğer bu veliler yoksa delinin velayeti hâkime bırakılır. Hâkim kızın maslahatı neyi gerektiriyorsa ona göre hareket eder. Tûsî’ye göre burada hâkimden kast edilen imam veya imamın özel olarak görevlendirdiği kişidir.¹⁰⁷ Küçük üzerinde bu kişinin velayeti yoktur.

Eğer hâkim yoksa kızın üzerindeki velayet hakkı nefyedilir.

Âkile ve bâliğa olan reşid kız veya dul olan kadın için zorunlu velâyet söz konusu olmayıp isteğe bağlı velâyet söz konusu olur. Kız dilediği şahsı veli olarak belirleyebileceği gibi akdi bizzat kendisi de yapabilir. Kız bekârsa iki görüşten en güçlüsüne göre de böyledir. Tûsî’ye göre veli kızı evlendirmekten imtina ettiğinde kızın kendi başına akit yapması da sahih olup bu konuda bir ihtilaf yoktur.¹⁰⁸

Âkile, bâliğa ve reşide bir kadın kendi adına nikâh akdi yapabileceği gibi başkasına vekâleten de nikâh akdi yapabilir. Kadın, kendisinden üstün seviyede olan bir erkekle

¹⁰⁴ Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm*, III, 430-431.

¹⁰⁵ Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm* 3.C. s. 436.

¹⁰⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, III, 36.

¹⁰⁷ Tûsî, *Mebcut*, IV, 164.

¹⁰⁸ Hillî, *Tahrîru’l-ahkâm*, III, 433.

nikâh akdi yapabileceği gibi kendisine denk veya daha düşük seviyede olan biriyle de nikâh akdi yapabilir. Bütün bunlarda velinin izninin olması şart değildir. Kadın kendi akdini kıyar.¹⁰⁹

Baba ve dede gibi velayet hakkı olan kişi, velâyeti altındaki kadın veya erkeği evlendirdiğinde velâyet altında olan kimsenin engeli ortadan kalkmadıkça nikâhı fesih olmaz.¹¹⁰

Tûsî, nikâh akdinde dedenin veli olabilmesi için babanın ölmüş olmasını şart koşar. Baba hayatta iken dedenin velâyeti bulunmaz, ancak isteğe bağlı velâyet söz konusu olur.¹¹¹ Hillî'ye göre ise dedenin velâyeti için babanın ölmüş olması şart değildir.¹¹²

Câferîler arasında güçlü görüşe göre baba veya dede tarafından tayin edilmiş bile olsa vâsînin evlendirme konusunda herhangi bir yetkisi yoktur. Vesayet altında olan kişi ister erkek ister kadın ister küçük kız veya büyük kız olsun hüküm böyledir. Bununla birlikte şayet evlilik gerçekleşmiş ve zifaf da olmuşsa mehr-i misil sabit olur.¹¹³

Baba veya dede büyük dul kızı nikâha mecbur edemezler. Bu icma ile sabittir. Kız bâkire, âkile ve bâliğa olsa bile bu böyledir. Baba veya dede, küçük kızı zorla evlendirebilir. Bu kız ister dul, ister bekâr olsun. Aynı zamanda ister âkile isterse akıl hastası olsun. Erkek kardeş ve amcanın ise zorla evlendirme yetkisi yoktur. Câferîlerin bu konudaki görüşü Hanefîlerle büyük paralellik arz etmektedir.¹¹⁴

Bir kızın veli tarafından evlendirilmesi halinde kendisinden izin alınması şarttır. Bâkire kızın susması izin verme anlamına gelir. Dul kızın susması ise izin verme anlamına gelmez, onun evliliğe razı olup olmadığını açıkça ifade etmesi gerekir.¹¹⁵ Küleynî'den gelen bir rivayete göre de akli melekesi yerinde olup da ama bir velisi bulunmayan kadının kendi kendisini nikâhlanması caizdir.¹¹⁶

Bâkire iken zina etmiş olan bir kızın evliliğe rızasının nasıl tespit edileceği konusunda Hillî, Hanefî fıkıhçı Serahsî'ye atıfta bulunur. Serahsî'nin belirttiğine göre bu kız bâkire

¹⁰⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 433.

¹¹⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 433-434.

¹¹¹ Tûsî, **Nihâye**, s. 465-466.

¹¹² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 434.

¹¹³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 434.

¹¹⁴ Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi**, II, 241.

¹¹⁵ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 435.

¹¹⁶ Amilî, **Vesâil**, VII, 22.

gibi kabul edilir.¹¹⁷ Serahsî'ye göre ise kıza zinadan dolayı ceza verilmişse veya zina etmek onun tabiatı haline gelmişse bu kızın susması yeterli değildir; çünkü bu artık bâkire gibi değerlendirilmez.¹¹⁸ Hillî de bu konuda Hanefîler gibi düşündüğünü belirtmektedir.¹¹⁹

Sünnî fıkıh ekollerinden Hanefîlere göre bir veli veya vekil nikâh akdinin iki tarafını temsil edebilir. Şâfiîlere göre veli nikâh akdinin iki tarafını temsil edebildiği halde vekilin böyle bir yetkisi yoktur.¹²⁰ Câferîlere göre dede, veli olarak iki torununu birbiriyle evlendirebilir. Bir taraf için icapta diğer taraf için kabulde bulunması caizdir.

Ne vekilin ne de velinin kızı emsal mehirden daha düşük bir mehir karşılığında evlendirme hakları yoktur. Şayet emsal mehrin altında bir mehir karşılığında evlendirirlerse kızın emsal mehri talep etme hakkı vardır. Hillî bu durumda kızın nikâhı feshetme hakkının olup olmadığı konusunun ihtimalli olduğunu belirtmiştir.¹²¹

Veli, velâyeti altındaki kızı deli veya iktidarsız bir erkekle evlendirirse bu evlilik sahih olmakla birlikte kızın nikâhı feshetme hakkı vardır. Velinin erkek çocuğunu kusurlu kadınla evlendirmesi halinde de hüküm aynıdır.¹²²

Velinin erkeği evliliğini devam ettiremeyecek durumda olan bir kadınla evlendirmesi halinde nikâh feshedilebilir.

Taraflar evlenmek için anlaşılırsa baba ve dedenin bu evliliği reddetmesine itibar edilmez ve nikâh sabit olur. Câferî fıkıhında evlenecek olan çiftler iki şahidin önünde anlaşılırsa ve şahitler bunu inkâr ederse yine hüküm aynıdır, yani nikâh sabittir.

Veli, evliliğe ihtiyaç duymayan deliyi evlendiremez. Kadınların peşine gidiyor görürse evlendirebilir. Veya delilikten kurtulma anını bekler. Zira delilik bir hastalıktır.¹²³

Bir kız velisi tarafından evlendirildiği halde buna dair bilgi kıza sonradan ulaşırsa, kız, kendisiyle evlendirildiği erkek arasında süt hısımlığı olduğunu veya nikâhı batıl kılacak

¹¹⁷ Serahsî, **Mebcut**, V, 7.

¹¹⁸ Serahsî, **Mebcut**, V, 8.

¹¹⁹ Tûsî, **Nihâye**, s. 465-466

¹²⁰ Serahsî, **Mebcut**, V, 18.

¹²¹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 435.

¹²² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 435.

¹²³ Tûsî, **Nihâye**, 476-478.

başka sebepler bulunduğunu söylese kadının bu ifadelerine göre hareket etmek uygun olur.¹²⁴

Bâliğa bir kız, kendisini evlendirme konusunda bir şahsa izin verse, vekil olan şahıs da o kızı bir erkekle evlendirse, zifaf gerçekleştikten sonra kız, kocasının kendisine haram olduğunu iddia etse bu iddia dikkate alınmaz.

Hillî'nin Tûsî'den naklettiğine göre nikâh akdi, sonradan onay vermekle kurulamaz. Buna göre fuzûlî [yetkisiz temsilci] bir kadını bir erkekle evlendirse, kadın sonradan bu akde onay verse bile akit sahih hale gelmez, bâtil olur. Aynı durum erkek hakkında da geçerlidir. Hanefîlere göre fuzûlî, bir kimse adına nikâh akdi yapsa, o kimse de sonradan buna onay verse nikâh akdi sahih olur.¹²⁵

Ehl-i sünnet âlimleri velâyet için Müslümanlık, buluş ve erkekliğin şart olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu özelliklere sahip olmayanlar yani kâfir, küçük çocuk ve kadınlar veli olamaz. Ehl-i sünnet velâyet için hürriyet, adalet ve rüşdün şart olup olmadığına ise ihtilaf etmişlerdir.¹²⁶

Câferîlere göre de velinin Müslüman, hür ve aklı başında bir kimse olması gerekir. Veli fâsık da olabilir. Velâyet ister baba ve dedede olduğu gibi icbârî isterse diğer velilerde olduğu gibi ihtiyarî olsun, ister fâsıklık akit öncesinde bulunsun isterse devam ediyor olsun fark etmez.

Kafirlerin Müslümanlar üzerinde velayet hakkı yoktur. Câferîler arasında Müslüman bir erkeğin zımmî bir kadınla evliliğinin sahih olup olmadığı konusundaki ihtilafa bağlı olarak bir başka konu daha gündeme gelmiştir. Tusî'ye göre zımmî bir erkek zımmî olan kızını Müslüman bir erkekle evlendirirse akit sahih olur".¹²⁷ Müslüman erkeğin kâfir kızlar üzerinde velayeti sabittir.

Veli, evliliğe ihtiyaç duymayan deliyi evlendiremez. Kadınların peşine gidiyor görürse evlendirebilir. Veya delilikten kurtulma anını bekler. Zira delilik bir hastalıktır.¹²⁸

¹²⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 436.

¹²⁵ Serahsî, **Mebut**, II, 333.

¹²⁶ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid**, III, 39.

¹²⁷ Tûsî, **Mebut**, IV, 163.

¹²⁸ Tûsî, **Nihâye**, s. 476-478

Baba kâfir, deli veya köle olursa velilik dedeye geçer. Ancak velâyeti düşüren durumlar ortadan kalkarsa velâyet yeniden döner. Baba başka, dede başka bir tercih yapmışlarsa hangisinin akdi diğerininkinden daha önceyse onun akdi sahih olmuş olur. Eğer her ikisinin yaptığı akit aynı anda gerçekleşmişse dedenin yapmış olduğu akit geçerli olur. Akdin oluşmasında şüpheye düşüldüğü takdirde dedenin akdi tercih edilir.¹²⁹

Veli olan şahıs iki küçük çocuğu birbiriyle evlendirirse, akit geçerli olur. Bunlardan birisi ölürse, diğeri ona varis olur. Söz konusu çocukların akdini velileri olmayan birisi gerçekleştirmişse, akdin gerçekleşmesi buluğ yaşından sonra icazete dayanır. Buluğ yaşından önce her hangi birisi ölürse, akit batıl olur, miras intikal etmez. İster diğeri buluğ yaşından sonra nikâha izin versin ister vermesin hüküm değişmez. Taraflardan birisi buluğ yaşına ulaşmış, akdin gerçekleşmesini onayladıktan sonra ölürse diğerinin mirasından mahrum kalır. Buluğ yaşına ulaştıktan sonra izin verirse, mirasa konmak için izin vermediğine dair yemin ettikten sonra mirasa sahip olabilir. Yeminden kaçınması halinde varis olamaz.¹³⁰

Baba ve dede dışında diğer akrabadan ne anne, ne de diğerleri için velayet hakkı yoktur. Buluğ ve rüşt çağına ulaşanlar üzerinde hiç kimsenin velayet hakkı yoktur. Ancak akdin bağlanmasında babaya velayet hakkının tanınması ve kardeşinin olmadığı yerde ona vekil tayin edilmesi mubahtır.

İki kardeşten veliliğin büyük kardeşe geçmesi daha uygundur. Bütün kardeşlerin veli olarak tayin edilmesi mümkünse, en çok hayır yapanın tercihi daha maksada uygundur.

Anne çocuğunu evlendirmesi halinde, çocuk buna rıza gösterdiği takdirde nikah geçerli olur. Aksi halde nikâh batıl olur, şayet ilişki gerçekleşmişse kocanın bunun için mehir vermesi gerekir.¹³¹

Vekil olma hakkına sahip kardeşlerden her biri velâyetleri altında olan kız kardeşlerini başka bir kişiyle evlendirmiş olsa, iddet süresinden sonra yapılan akit iptal olunur. Bu kadına mehir verilmesi gerekli olur. Hamileyse, doğuracağı çocuğu kendisine nispet edilir. Eğer iki akitten biri daha önce olursa, en yakın olan için bunlar geçerlidir.

¹²⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 437.

¹³⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 437.

¹³¹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 438.

Nikâhta olduğu gibi nikâh için vekâlet verirken şahit bulundurulması gerekmez. Bu, baba ve dede gibi zorunlu velayet hakları geçenler için de geçerlidir.

Velinin bir başkasını vekil tayin etmesinde bir sakınca yoktur. Bu konuda baba ve dede gibi mecburi velayet hakkına sahip olanlar ile ihtiyarî velayet hakkına sahip olanlar arasında bir ayırım söz konusu değildir.¹³²

1.13. Nikâhta Denklik (Kefaet)

Fıkıh terminolojisinde kefâet karı kocanın bazı hususlarda eşit ve benzer olmaları veya kadının şeref bakımından kocasından daha alt seviyede bulunmasıdır.¹³³

İslamda kurulan bir evliliğin aksi bir durum olmadığı müddetçe devam etmesi ve bu evliliğin mutluluk içinde yürütülmesi, evlilik müddetince ileride eşitsizlik sebebiyle ortaya çıkabilecek problemlerin önlenmesi açısından evlilikte denkliğe pek önem verilmiştir.

Hanefi âlimlerine göre evlilikte kefaet evlenecek erkekte aranır. Yani erkeğin evleneceği kadına Müslümanlık, nesep, hürriyet, meslek, maddi durum bakımından eşit olması aranır. Kefaetin esaslarını ilk olarak Hanefiler tesbit etmiş, Şaffi ve Hanbeliler ise onları takip etmişlerdir. İmam Malik sadece dini bakımdan ve muhayyerlik hakkı veren kusurlardan salim olma açısından denkliği yeterli görmüştür.¹³⁴

Tusî'ye göre denklik iman etme ve nafaka verme gücüne sahip olma konusunda aranır.¹³⁵ Kadın emsal mehrinden daha düşük mehir karşılığında evlendiğinde bunun denklik açısından olumsuz bir etkisi söz konusu olmaz, akit geçerli olur, hiç kimsenin itiraz hakkı kalmaz. Hanefilikte ise, denklik tam olsa bile kadının mehri, mehr-i misilden az olması durumunda veli bu akdi fesh edebilir.¹³⁶

¹³² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 441.

¹³³ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu**, II, 8.

¹³⁴ Köse, **İslam Hukuku**: Ankara 2012, s. 440

¹³⁵ Tûsî, **Mebcut**, IV, 174.

¹³⁶ Yaman, **İslam Aile Hukuku**, s. 51.

BÖLÜM 2: EVLENME ENGELLERİ

Evlenme engeli, bir kadın ve erkeğin neseb, sebep (sıhriyet) veya rada (süt emme) gibi sebeplerden birine bağlı olarak karı-koca olmasının dinen mümkün olmamasını ifade eder.¹³⁷

Evlilik engelleri sürekli ve geçici olmak üzere iki kısımdır. Aşağıda Câferî fikhında sürekli ve geçici evlilik engelleri konusunu ele alacağız.

2.1. Sürekli (Daimi) Evlenme Engelleri

Allah Kur'an-ı Kerîm'de evlenilmesi yasak olan 15 kadından¹³⁸ bahis eder. Bunlar neseple kan hısımlığı (neseb) yoluyla diğeri de sebeple haram olan gruptur.

Kur'an-ı Kerîm'de şöyle sıralanmıştır: **Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur-öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.**¹³⁹

Nisa suresi 24. ayette de savaş esiri olarak sahip oldukları hariç, evli kadınlar da haram kılınmıştır. Âyette belirtilen kadınların dışındakiler ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mehirleri ödendiğinde helâl kılınmıştır.

Sebeplere yolu ile haram olanlar (Nesepten olmayanlar) iki kısımdır: Ebedi (sürekli) olarak haram olanlar ve aynı nikâhta bir arada bulundurulması yasak olanlar. İlk olanı kendiliğinde süt emme, evlilikten dolayı akrabalık ve diğeri sebepleri barındırmaktadır. Bunları aşağıda ele alacağız.¹⁴⁰

¹³⁷ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 445.

¹³⁸ en-Nisa, 4/22-24

¹³⁹ en-Nisa, 4/ 23

¹⁴⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 445.

2.1.1. Kan Hısımlığı (Nesep)

Kan hısımlığının ya sahih veya şüphe yoluyla gerçekleşmiş cinsel ilişkiye dayalı olması gerekir. Şer'î açıdan zina sıhriyet haramlığı doğurmaz, zinadan doğan çocuğun nesebi sabit olmaz. Câferîlik bu açıdan sünnî mezheplerden Şâfiîlikle paraleldir. Zira Hanefîlere göre zina sıhriyet haramlığı doğurduğu halde Şâfiîkte zina sıhriyet haramlığı doğurmaz.¹⁴¹

Zina eden kadının doğurduğu çocuk ile bu kadının evlatları, ana-babası ve diğer yakınları arasında nesep bağı kurulmaz. Bir erkek zina ettiğinde bu zinadan doğacak çocuk ile o erkek arasında nesep bağı oluşmaz. Eğer zinakar erkek olursa, zinadan olan kızı onun nesebini alamaz.¹⁴²

Bir erkek karısına lianda bulunursa o kadının doğuracağı çocuğun nesebi bu erkeğe bağlanmaz. Erkek daha sonra lian iddiasında yalan söylediğini itiraf ederse çocuğun nesebi kendisine bağlanmakla birlikte “mirasa konmak için çocuğun nesebini kabul etti” diye bir töhmet söz konusu olmasın diye erkek ona mirasçı kılınmaz, çocuk ise babasına mirasçı kılınır.¹⁴³

2.1.1.1. Üst soy Hısımları (Usûl)

Üst soy hısımlarının kapsamına ister hakiki anlamda ister mecazî anlamda anneler girer. Hakiki anne kişiyi bizzat doğuran kadına denir. Meczâî anne ise anneanne, babaanne ve bunların daha yukarıya doğru çıkan anneleridir.¹⁴⁴

Kişi, baba ve anne tarafından dedelerinin eşleriyle de evlenemez.

İran Medeni Kanununda baba ve anne tarafından haramlık şöyle ifade edilmiştir. “İsimleri zikir edilenler nikâhta birbirilerine haramdır. Baba ve onun ecdadı, anne ve onun soyundan gelenler ve bu yukarıya doğru devam eder”(md.1045).

¹⁴¹ Merğînânî, **Hidâye**, I, 187.

¹⁴² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 446

¹⁴³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 446.

¹⁴⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 445.

2.1.1.2. Altsoy Hısımları (Furû)

Âyette belirtilen “kızlar” ifadesi de bir yandan hakiki diğer yandan mecazî anlama sahiptir. Kişinin kendi öz kızı “kız” ifadesinin hakiki anlamıdır. Kızının kızı, oğlunun kızı ve bunların kızlarına ise mecazen “kız” adı verilir. Bu, daha alt soylara kadar devam eder.

Bir erkeğin, oğlunun karısıyla (yani kendisinin geliniyle) evlenmesi haramdır. Aynı şekilde oğlunun oğlunun... karısı da haramdır. Söz konusu kadın ister nikâh akdiyle ister kölelikle isterse ibaha (câriyenin miras kalması) yoluyla erkekle ilişki kurmuş olduğunda bu hükümler geçerli olur. Bu haramlık ebedî bir haramlıktır. Kişi bir kadınla nikâh akdi yapıp zıfâf yapmamış olsa bile bu kadın o erkeğin babasına haram olur.¹⁴⁵

Kişinin babası ister nikâh akdi, ister milk-i yemin isterse ibaha yoluyla bir kadını nikâhına aldığında bu kadın kocasının oğluna haram olur. Zıfâfın olup olmaması hükmü değiştirmez. Bu haramlık da ebedîdir.¹⁴⁶

Babanın karısı oğula, oğulun karısı da babaya haramdır. Bu konuda hakiki baba ile mecazi baba arasında bir fark yoktur.

Babaya oğulun oğlunun (torunun) eşi yani gelin veya kızının oğlunun eşi ve kızlarda aşağıya doğru soylar haramlık konusunda devam eder. İster baba nesep ister süt hısımlığı açısından babalık statüsünü alsın. Oğul da böyledir. O ikisinden birinin eşi diğerine haramdır. Babanın karısı oğula oğulun karısı babaya haramdır.¹⁴⁷

İran Medeni Kanunu'nun 1045.maddesinde evlat ile nikâhın yasak olduğu belirtilir.

2.1.1.3. Anne ve Babanın Furu'ları ve Bunların Çocukları

Kişinin usulünün, furûunun, birinci usullerin furûu ve tüm usullerin ilk furuunun kendisine haram olması nassla sabittir.

Çağdaş Hanefi hukukçuları “evlenilmesi haram olan kadınlar (muharremât)” konusunu ele alırken kan hısımlığı sebebiyle haram olanları, usûl, furû, ana-babanın furû'u ve bunların çocukları, dede-ninenin furû'u başlıkları altında gruplaştırmışlar, Câferî fakihî

¹⁴⁵ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 446.

¹⁴⁶ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 462.

¹⁴⁷ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 462.

Hillî ise bunları “hakikî” ve “mecazî” şeklinde gruplandırmak suretiyle ayrıntılı olarak ele almıştır.¹⁴⁸

Erkek kardeşin kız çocukları da aynı şekilde hakiki ve mecaz olarak farklılık taşımaktadır. Hakiki manada “erkek kardeşin kız çocuğu”, öz erkek kardeşin kızıdır ve yeğendir, mecaz olarak ise erkek kardeşin oğlundan olan kız çocuğu veya erkek kardeşinin kızından olan kız torunu ve bu kızlarda aşağı soya kadar devam eder.

Kız kardeşinin kız çocukları da hakikî ve mecaz olarak nitelenmektedir. Hakikî olanlar kız kardeşin kız çocuğudur. Mecazî olanlar ise kız kardeşinin oğlunun kız çocuğu veya kız kardeşinin kızının kız çocuğu ve daha aşağıya kadar olan kızlardır. Bunlarla sonsuza kadar evlenme engeli ortadan kalkmaz.¹⁴⁹

2.1.1.4. Dede ve Ninelerin Sadece Birinci Derece Furuları.

Dede ve ninelerin sadece birinci derece furuları ile evlenmek de haramdır ki bunların kapsamına kadınlar tarafından hala ve teyze, erkekler tarafından amca ve dayı girer.

Hala ister hakiki ister mecaz anlamda olsun, onunla evlenmek haramdır. Hakiki manada hala babanın ister ana-baba bir, ister baba-bir isterse ana-bir kız kardeşine denir. Mecazî anlamda hala ise dedenin veya daha yukarıdaki üst soy hısımları olan erkeklerin kız kardeşine denir.

Teyze de ister hakikî ister mecazî olsun onunla evlenmek haramdır. Hakiki anlamda teyze annenin kız kardeşidir. Mecazî anlamda teyzeye gelince bu, ninenin ve daha yukarıda bulunan üst soy hısımları olan ninelerin kız kardeşleridir. Aynı zamanda babaannenin kız kardeşi ve daha yukarıya doğru soylar da böyledir. İster bu anne taraftan ister baba veya her iki taraftan olsun hüküm aynıdır.¹⁵⁰

İran Medeni Kanunu'nun 1045.maddesinde amca, dayı, hala, teyze ve onların yukarıya doğru devam eden soyu ile evliliğin haram olduğu belirtilmiştir.

¹⁴⁸ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 445.

¹⁴⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 446.

¹⁵⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 446.

2.1.2. Sıhrî Hısımlık (Musahara).

Literatürde “evlilikten doğan engeller” olarak da bilinen sıhrî hısımlık, kan hısımlığı sebebiyle haram olan kadınların gerektirdiği haramlığı taşımaktadır. Hanefi literatüründe bu nevi muharremata “karabet-i musahara” veya “kayın hısımlığı” denilmiştir. Mahremlik taraflar arasında evlenmeden doğar ve hısımlık ölüm veya boşanma ile sona ermez. Bu şahıslarla ebediyyen evlenilmez.¹⁵¹

Hillî cinsel ilişkiyi üç kategoride değerlendirmektedir. Bu tanım Hanefi fıkıh kitaplarında Sahih evlilik, Batıl evlilik, Fasit olarak geçiyor.

- **Mutlak olarak mübah olan cinsel ilişki.** Hanefî nikâh hukuku ile bağlı fıkıh kitaplarında bu yolla meydana gelen ilişki sahih evlilik olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişki ister nikâh akdi, ister cariye satın almak isterse cariye'nin miras kalması yoluyla olsun bu durum evlilikten doğan haramlığı gerektirir. Cinsel ilişkide bulunan kadının annesi ve usulde yukarıya doğru soylar ve kadının kızları ve burada da aşağıya doğru soylar olarak kocaya haramdır. Zifafta bulunan kadın, erkeğin babasına ve yukarıya doğru soylarına haram olur. Bu kadın, ilişkide bulunduğu erkeğin oğluna ve aşağı doğru soylara ebedi olarak haram olur. Erkeğin, cinsel ilişkide bulunduğu kadının annesi ve kızına bakması caizdir.¹⁵²
- **Haram olan cinsel ilişki (Zina).** En güçlü görüşe göre zina evlilik engeli doğurmaz. Aynı zamanda nesep haramlığı da gerektirmez. Ve bu icma ile sabittir.¹⁵³
- **Şüphle ile cinsel ilişki.** Şüphle ile gerçekleşen cinsel ilişki sıhriyet haramlığı gerektirmediği gibi nesep haramlığı da gerektirmez. Bu hüküm icma ile sabittir. Zinaya zorlanan kişinin durumu da böyledir. Yanı musaharat haramlığı ortaya çıkmaz.¹⁵⁴

¹⁵¹ Yaman, **İslam Aile Hukuku**, s. 43

¹⁵² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 467, Ebu Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Cemaliddin Mekki b. Muhammed b. Hamid Muttalibi Cizzini Âmilî Şehidi Evvel, **Haşiyetu'l Kavaid-Haşiyetü'n Neccariyye**, Kum: Merkezu'l Ulum ve's Sekafetü'l Ulum, 2009, XIV, 445

¹⁵³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 467.

¹⁵⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 467.

2.1.2.1. Karının Usulu (Eşin usulü)

Bir erkek bir kadınla sahih bir nikâh akdi, milk-i yemin veya ibaha (cariyenin miras kalması) yoluyla cinsel ilişkide bulunduğu kadının annesi, onun yukarıya doğru soyları, aşağıya doğru soyları ve bu furu'un soyları erkeğe haram olur. Bu kadının furu'u ister bu erkekle olan ilişkiden doğmuş olsun isterse daha önceki ilişkilerinden doğmuş olsun hüküm aynıdır. Erkeğin ilişkide bulunduğu kadının kızı, o erkeğin evinde ve bakımında olsun ya da olmasın haramlık değişmez. Bu haramlık ebedî haramlıktır. Aynı haramlık cariye ile evlenmede de geçerlidir.

Câferî mezhebindeki iki rivayetten meşhur olanına göre akit yapıldığı halde zifaf gerçekleşmese bile kadının annesi ve üst soy hısımları ebediyen haramdır. Hanefîlerde de bu şekilde sıhriyet haramlığının doğması için yalnızca akdin yapılmış olması yeterli görülmektedir. Nitekim İmam Serahsî şöyle demiştir: “Bu haramlık biz Hanefîlere göre, sırf nikâh akdi ile olur. Bişr el-Müreysî ile İbn Şüca' (rh.a.)¹⁵⁵, cinsel ilişki olmadan sabit olmayacağını söylemiştir. Şâfiî'nin görüşlerinden biri de böyledir. Hanefîlerin tercih ettiği görüş, sahâbîlerden Ömer ve İbn Abbas'ın da görüşüdür. Ve İbn Mes'ûd da bu görüşe dönmüştür.”

2.1.2.2. Karının Furu'u

Bir erkek bir kadınla evlenip de onunla zifaf yaptığında o kadının kızları, yani erkeğin üvey kızları ve onların kızlarıyla evlenmek erkeğe haram olur. Akit yapıldıktan sonra zifaf gerçekleşmeden önce koca, karısını boşarsa üvey kızıyla evlenmesi caiz olur. Erkek akitten sonra zifaf gerçekleşmemiş olsa bile karısının başkaları tarafından bakılması haram olan yerlerine bakmışsa, bundan sonra o erkeğin, üvey kızıyla evlenmesi mekruh olur.¹⁵⁶

2.1.3. Süt Hısımlığı

Sürekli evlenme engellerinden biri de süt hısımlığıdır. Süt emzirmenin üç unsuru vardır:

1. Süt emziren,
2. Süt,

¹⁵⁵ Serahsi, **Mebûsât**, IV, 199

¹⁵⁶ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 460

3. Hamilelik.

Süt emzirme olayı sahih nikâh akdi ile gerçekleşen, evlatlarını emziren bütün kadınları içermektedir. Bir sürelik faydalanma veya sadece süt emzirme olayı ile de olsa, şüpheli nikâhlarda da hüküm aynıdır.

Sütten doğan haramlık miktarı bazı alimlere göre peş-peşe on kere süt emme ile sabittir. Bazılarına göre on beş günden az olmamakla haramdır.¹⁵⁷

Bir kadın zina yaparak bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk sebebiyle kendisinden gelen süt de aynı hükme sahip olup sıhriyet hısımlığı doğurmaz.

Bir kimse çocuğuna süt emzirteceğinde süt emziren kadının akıllı, Müslüman, iffetli ve pak olması daha uygun görülür. Kâfir bir kadının müslüman çocuğu emzirmesi mekruhtur, eğer böyle bir zorunluluk ortaya çıkarsa şarap içmesi ve domuz eti yemesi yasaklanan zimmi birisine süt emzirmesi kabul olunabilir. Bu durumdaki bir kadının süt emzirmek üzere çocuğu kendi evine götürmesi de mekruh görülür.¹⁵⁸

Mecusi olan kadının Müslüman çocuğu emzirmesi de mekruhtur. Yine zinadan doğan, bid'at sahibi, kötü ahlaklı ve akılsızlığı olan bir kadına süt emzirmesi için çocuk verilmesi mekruh görülmüştür.

Süt kardeşlerle evlenmek haramdır. Yine kişinin süt emdiği kadının kızlarıyla evlenmesi de haramdır. Bir kadının emzirdiği kız çocuk, o kadının kocasının süt kızı olur, erkeğin o kızla evlenmesi haram olur. Süt kardeşin kız kardeşiyle evlenmek Hillî'nin belirttiğine göre haram değildir.¹⁵⁹

2.1.4. Liandan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli

Karı-koca arasında lian işlemi gerçekleştiğinde o erkeğin bir daha o kadınla evlenmesi ebediyen haram olur.

¹⁵⁷ Hillî, *Muhtelfu's Şia*, VII, 29.

¹⁵⁸ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 447.

¹⁵⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 466.

2.1.5. Kadının Evli Olmasından Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli

Bir erkek, bir kadının başkasıyla evli olduğunu bile bile o kadınla nikâh akdi yapsa, o kadın o erkeğe ebediyen haram olur.

2.1.6. Zinadan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli

Bir erkek, evli olan bir kadınla zina ettiğinde, bu kadın daha önceden kocasıyla zifaf yapmış olsun ya da olmasın, isterse ric'î talaktan dolayı iddet bekliyor olsun, o kadın o erkeğe ebediyen haram olur. Erkeğin kadınla zina yaptığı anda onun evli olduğunu veya ric'i talaktan dolayı iddet beklemekte olduğunu bilmesi hükmü değiştirmez.

Bir erkek bâin talakla boşanmış ve iddet beklemekte olan bir kadınla veya vefat iddeti beklemekte olan bir kadınla zina yaparsa muteber görüşe göre kadın ona haram olmaz. Burada “berâet-i zimmet asıldır” kuralına göre hareket edilir, bu konuyla ilgili herhangi bir nass bulunmamaktadır. Haramlığı bilerek ilişkide bulunmuş olması halinde kadının haram olması ihtimali de söz konusudur.

Zinanın akitle birlikte haram olduğunun sabit olmasını beyan ettik. Akit olmadığı durumda zina ise daha da haramdır.

Şüphe ile gerçekleşen cinsel ilişki ve akit Tûsî'ye göre evlilik engeli oluşturur.¹⁶⁰ Hillî bu görüşün problemliliğini söyleyerek bu akdin veya birlikteliğin hüküm doğurmadığı görüşünü daha uygun görür. Şüphe ile cinsel ilişkiye girildiğinde ceza düşse bile hüküm aynıdır. Ve çocuk ilişkide bulunan kimseye neseben bağlanır.

Bir erkeğin haram olduğunu bilmeksizin şigar gibi fâsit bir nikâh akdi yapması ile şüphe yoluyla yapılan nikâh akdi arasında bir fark yoktur. Yine bir kadını kendi karısı zannederek şüphe ile cinsel ilişkide bulunanla, şüpheli akit arasında da fark yoktur.

Yine bir erkeğin fâsit yolla cariye satın alıp ve başkasının cariyesini kendi cariyesi zannedip onunla şüpheye dayalı olarak ilişkide bulunması ile şüpheli akit arasında fark yoktur.¹⁶¹ Bütün bunların hepsinde hüküm hep aynıdır.

¹⁶⁰ Tûsî, **Mebsut**, IV, 203.

¹⁶¹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 466.

Yukarıda ele alınan konuların tamamında süt emzirmeye ilişkin hükümler nesebe ilişkin hükümler gibidir.

2.1.7. İhramda Olmaktan Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli

İhramlı kişi bir kadınla onunla evliliğin haram olduğunu bildiği halde akit yaparsa, kadınla ilişkide bulunmuş olsun ya da olmasın- o kadın ona ebedi olarak haram olur. Eğer erkek ihramda iken kadınla evlenilmesinin haram olduğunu bilmiyorsa akit fasit olur ve kadın ona haram olmaz. İhramdan çıktıktan sonra erkeğin kadınla akit yapması caiz olur. Alimlerimize göre ilişkinin olup olmaması arasında hiçbir fark yoktur. Ancak haramlığı bilinmediği takdirde yeniden evliliğe dönmenin caizliği konusundaki hüküm mutlak olarak söylenmiştir. Fakat İbin İdris'e göre haramlığı bilinmediği takdirde kadınla ilişkiye giren erkeğe o kadın ebedi olarak haram olur.

Hükmün sabit olmasında hac, umre, vacip veya nafil ihramlısı olma arasında hiçbir fark yoktur. Muteber olan görüşe göre hacda ihramlıyken yapılan akit fasittir. Geçerli akitteki gibi haram olanlar bu akitte de haram olur.

Bir erkeğin ihramdayken akit yapmadan kadınla zina yapması muteber olan görüşe göre kadının erkeğe ebedi olarak haram olmasını gerektirmez. Zinadan dolayı kadınla evlenme engeli çıkmaz. Ve bu hükmün sabit olmasında daimi evlilikle sınırlı evlilik (mut'a) arasında bir fark yoktur.

İMK'nın 1053. maddesine göre "ihramlıyken yapılan nikâh akdi bâtıldır."

2.1.8. Yaş Küçüklüğünden Kaynaklanan Dâimî Evlenme Engeli

Bir erkeğin küçük yaşlı karısı ile zifafa girmesi caiz değildir¹⁶². Şöyle ki biri henüz dokuz yaşına varmamış küçük kızla akit yapar, sonra ilişkide bulunursa haram işlemiş olur. Buna devam ederse araları ayrılır ve o kız ebedi olarak kocasına helal olmaz. İkisinden biri ölene dek erkeğin kadına diyet ve nafaka ödenmesi gerekir. Zifafın bulunmaması durumunda kızın o erkeğe ebedi haram olması hakkındaki hükümde şüphe vardır. Erkeğin dokuz yaşın altında olan karısı ile ilişkide bulunmasının haramlığı

¹⁶² Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 67

ise mutlak olarak belirtilmiş olup bu hükmün sabit olmasında duhul şartı koşulmamıştır.¹⁶³

2.2. Geçici Evlenme Engelleri

2.2.1. Din Farklılığından Doğan Evlenme Engeli

Her ikisi de ehl-i kitaba mensup bulunan karı-kocadan koca Müslüman olursa mevcut nikâh devam eder, yeni bir nikâh akdine gerek yoktur. Kocanın, cinsel ilişkiden önce ya da sonra Müslüman olması arasında her hangi bir fark yoktur. Nitekim Müslüman bir erkek ehl-kitap bir kadınla yeni bir nikâh akdi ile evlenebilmektedir. Ehl-i kitap olarak evlenip daha sonra kocanın Müslüman olması mevcut akdi ortadan kaldırmaz, normal evlilik devam eder. Eşlerin her ikisinin, daru'l-İslam'da (İslam ülkesi) veya daru'l-harpte olması ya da ülkelerinin farklı olması hükmü değiştirmez.¹⁶⁴

Ehl-i kitap bir çift içinden kadının Müslüman olması halinde, eğer cinsel ilişki gerçekleşmemiş ise o taktirde mevcut nikâh fesholmuş olur. Bu durumda mehir vermek gerekmez. Şayet kadın cinsel ilişkiden sonra Müslüman olmuşsa boşama iddeti bekler. Bu süre içinde koca da Müslüman olursa mevcut nikâh devam eder. Yeni bir nikâh akdine ihtiyaç duyulmaz. İddet bittikten sonra mevcut nikâh ortadan kalkar. Bu durumda kadının mehir talep etme hakkı doğar. İddet bittikten sonra kocanın Müslüman olması sonucu değiştirmez. Ancak yeni bir akitle evlenebilirler. Tûsî'ye göre koca zimmi konumunda ise bu durumda kadının Müslüman olması halinde nikâh akdi ortadan kalkmaz. Ancak koca eşi ile birlikte olamaz ve bir yerde kalamazlar.¹⁶⁵ Hillî, Tûsî'nin bu görüşüne itibar edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Ehl-i kitap olmayan gayri Müslim eşlerden birinin Müslüman olması halinde, eğer cinsel ilişki gerçekleşmemişse nikâh akdi fesholmuş olur. Burada kadının veya erkeğin Müslüman olması açısından bir fark yoktur. Cinsel ilişkiden sonra eşlerden biri Müslüman olmuşsa, bu durumda kadın iddet bekler. İddet süresince İslam'ı kabul ederse yeni bir nikâha ihtiyaç duyulmadan mevcut nikâh devam eder. Aksi halde ise nikâh akdi ortadan kalkar. Bu konuda kocanın veya kadının Müslümanlığı kabul etmesi arasında bir fark yoktur. Ayrıca bu konuda ülke birliği veya farklılığı dikkate alınmaz.

¹⁶³ Tûsî, *Nihâye*, s. 453.

¹⁶⁴ Hillî, *Tahriru'l Ahkam*, III, 484.

¹⁶⁵ Tûsî, *Nihâye*, s. 457

Diğer taraftan, eğer kadın Müslümanlığı kabul etmişse koca iddet nafakası ile yükümlüdür. Erkek müslüman olmuşsa, henüz kadın İslam'ı kabul etmeden iddet bitmiş olursa bu durumda koca nafaka vermekle yükümlü olmaz. Ancak kadın iddet süresi içinde Müslümanlığı kabul ederse iddetten geri kalan süre için koca nafaka ödemekle yükümlü olur. Geçen süre için nafaka gerekip gerekmediği konusu ihtilafıdır. Kuvvetli olan görüşe göre geçen süre için nafaka ödemek gerekmez.¹⁶⁶

2.2.1.1. Müslüman Erkeğin Ehl-i Kitap Kadınla Evlenmesi

Yahudi ve Hristiyanların “ehl-i kitap” kapsamında olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Mecusiler, bir görüşe göre aslen bir kitaba sahip olmakla birlikte ellerindeki kitap neshedilip yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların bir kitaba sahip olup olmadıkları konusunda şüphe bulunmaktadır. Mecusiler evlilik dışındaki hükümleri bakımından ehl-i kitap gibi kabul edilir.¹⁶⁷

Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaba mensup Yahudi, Hristiyan veya Mecusi bir kadınla daimî olarak evliliği konusunda görüş ayrılığı söz konusudur. Câferîlikteki yaygın rivayete göre daimî evlilik haramdır. Hanefîlere göre onlarla daimî evlilik haram değildir. Ehl-i kitap kadınlarla Mut'a evliliği yapmak veya kişinin ehl-i kitap cariyesi ile cinsel ilişkide bulunması konusunda mezhep içinde iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan daha doğru olanına göre daimi akitle değil, Mut'a ile evliliğin caiz olmasıdır. Mecusi kadınlara gelince onlarla yapılacak her türlü evliliğin hükmü konusunda tartışma bulunmaktadır.¹⁶⁸

Zimmi kadınlarla dâimî evliliğin caiz olduğu görüşünü benimsediğimizde bu kadınlar hakkında Müslüman kadınlarla olan evlilikten doğan haklar yani mesken, nafaka, giyim, kasma riayet, îla ve Mut'a sabit olur. Ve aynı zamanda erkeğin de şu hakları olur: Kadının cinsel ilişkiye müsaade etmesi, kocanın hazırladığı evde onunla birlikte bulunması ve diğer kocalık hakları sabit olur. Bu kadınların Müslüman kadınlardan farklı olduğu bir konu şudur: Zimmi kadınlarla nifas ve hayız bittiğinde gusül abdestinden önce ilişkide bulunmak Müslüman erkeğe caizdir. Kadın Müslüman deli

¹⁶⁶ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 484.

¹⁶⁷ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 482.

¹⁶⁸ et-Tehzib, VI, 296, Âmilî, *Vesâil*, XIV, Bab 1, 4,6.

olursa niyeti sahih olmasa bile kocası onu gusül almaya zorlar. Cünüplükten gusletmeye gelince; uygun olan erkeğin karısını gusül almaya zorlamamasıdır.¹⁶⁹

Müslüman erkek Hristiyan olan karısının alım-satımla uğraşmasını, kiliseye gitmesini, çokça içki içmesini engelleyebilir. Sarhoş olmayacak kadar içki içmesini engelleyip engelleyemeyeceği konusu ise ihtimallidir.

Hanefîlere göre koca Müslüman olan karısının tam şarap haline gelmemiş şıra (içki) içmesini engelleyebilir.¹⁷⁰

Koca, gayr-i Müslim olan karısının domuz etini yemesini engelleyebilir mi? Bu konuda farklı görüşler vardır. Tûsî, güçlü görüşe göre kocanın bunu engelleyemeyeceğini söylemiştir.¹⁷¹ Koca, Müslüman olan karısının sarımsak, soğan ve bu türden olan şeylerden yemesini ona yasaklayamaz. Ancak erkeğin müşrik kadını ölmüş hayvan derisinden yapılmış elbise giymekten ve necis şeyleri sürünmekten men etme hakkı vardır.

2.2.1.2. Müşriklerle Nikâh

Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap kadınlar dışındaki gayr-i Müslim herhangi bir kadınla ister devamlı olarak, ister Mut'a nikâhı şeklinde isterse evlenmesi caiz olmadığı gibi onunla cariyesi olarak da ilişkide bulunamaz. Bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir.¹⁷²

2.2.2. Cem Sebebiyle Olan Engel

Birisini erkek kabul ettiğimizde diğeriyle evlenemeyen iki kadını aynı anda bir nikâh altında tutmak caiz değildir. Mesela zevce ile kız kardeşini aynı anda bir nikâh altında tutmak erkeğe haramdır. İster karısı ile zifaf yapmış olsun ister olmasın hüküm değişmez. Ancak iki kız kardeş ayrı ayrı akitlerle bir araya cem edilirse birinci değil, ikinci akit batıl olur.¹⁷³

¹⁶⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 482.

¹⁷⁰ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 483.

¹⁷¹ Tûsî, *Mebcut* IV, 211

¹⁷² Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 481.

¹⁷³ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 460.

Bir erkek, iki kız kardeşi kendisine cariye edinebilir, fakat onların ancak biriyle ilişkide bulunabilir. Biriyle ilişkide bulununca diğeri kendisine haram olur. İlişkide bulunduğu câriye satılınca veya kendisiyle kitabet akdi yapılmıncaya yahut başkasına hediye verilmek suretiyle elden çıkarılmıncaya kadar diğeriyle ilişkisi haram olur. Bu yollardan herhangi biriyle ilişkide bulunduğu cariye mülkiyetinden çıkarırsa o zaman onun kız kardeşiyle ilişkide bulunması caiz olur.¹⁷⁴

Bir kadını hala veya teyzesiyle birlikte aynı nikâhta cem etmek de haramdır. Hala ve teyzenin izni olursa kız kardeşleri hala veya teyze ile köle olarak bir nikâhla cem etmek caiz olur.¹⁷⁵

Serahsî “iki kız kardeşi bir nikâh altında cem etmeniz” âyetini yorumlarken şunları belirtmiştir:

İki kız kardeşin bir arada nikâhlanması haram olduğuna göre aynı şekilde iki kardeş cariyeyle aynı yatağı paylaşmış olmamak için, onların her ikisiyle birden yatağı paylaşıp cinsel ilişkide bulunması da yasaktır. Bu, Ali, İbn Mes’ud ve Ammar b.Yasir’in tercih ettikleri görüştür. Allahu Teâlâ’nın özgür kadınlarla ilgili yasak ettiği bütün şeyler cariyeler için de geçerlidir. Ancak bir kimsenin câriye mülkiyeti, dört hanımı dışında câriye bulundurması ayrıdır. Hz. Osman, iki kız kardeşin birlikte bir adamın nikâhı altında bulunmasını bir âyetin haram kıldığını; iki kardeş cariye bulundurmasını ise yine bir âyetin helal kıldığını söylemekteydi. “Helal kıldı” derken “Yahut (harp esiri olarak) sahip bulunduğunuz cariyeler” âyetini, tahrim (haram kılma) ayetiyle de, “iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı” ayetini kastediyor ve bu konuda kendisi herhangi bir görüş belirtmiyordu.¹⁷⁶

Serahsi bu konuda kendi terciğini şu sözleriyle ortaya koyar:

“Biz Hanefiler, hükümlerin çelişmesi durumunda haram olan tarafın tercih edileceği görüşündeyiz”

¹⁷⁴ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 463.

¹⁷⁵ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 467.

¹⁷⁶ Serahsi, **Mebcut**, IV, 201

Serahsî'nin bu konuya dair delil olarak ileri sürdüğü hususlardan birisi de; "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse için, suyunu (menisini) iki kız kardeşin rahminde toplaması helal olmaz"¹⁷⁷ hadisidir.

Bir erkek için karısının kız kardeşinin (yani baldızının) kızı ile karısının erkek kardeşinin (yani kayınbiraderinin) kızını bir arada cem etmek de haramdır. Ancak hala ve teyze rızası olursa bu akit caiz olur.¹⁷⁸

Yine bir erkeğin, eşi ile eşinin erkek kardeşin (yani kayınbiraderinin) kızını veya eşi ile kız kardeşin (yani baldızının) kızını aynı anda cem etmek caiz değildir. Fakat burada bir istisna söz konusudur. Hala ve teyze razı olursa caizdir.¹⁷⁹ Akitlerin önce ya da sonra olmasının bir etkisi yoktur. Yakın (hakiki) hala ve teyze ile uzak (mecazi) hala ve teyzenin durumu da böyledir.

Erkeğin eşinin erkek kardeşinin kızı ile eşinin kız kardeşinin kızı ve bununla beraber hala ve teyze ile akit yapması sonucunda akit mevkuf olur. Böyle bir akde evlenilecek olan kızın hala veya teyzesinin (kocanın eşi) razı olması bu akdi sahih kılar ve bu akitten sonra hala veya teyzenin akdi fesih etme seçeneği kalmaz. Akdi feshetmeleri halinde akid batıl olur. İbn İdrise göre akit bu batıldır. Akdin, rızaya dayalı olarak yenilenmesi gerekir.¹⁸⁰ Tûsî'ye göre burada hala ve teyze bu nikâhı feshedip kocadan ayrılabilirler.¹⁸¹ Bu görüşü İbn İdris de tercih etmiştir. Ancak ona göre bu talak değil, fesihtir. Kadına bu durumda nafaka gerekmez, karısının eşi ile de isterse hemen evlenebilir.¹⁸² Hillî ise bunun üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olduğunu belirtir.

Bir kimse, eşinin erkek kardeşinin başka bir ana-babadan olma kız kardeşi evlenirse bu caiz olur. Tûsî bunu Mabsut adlı eserinde şöyle açıklar:

"Bir erkeğin bir oğlu, bir kadının da bir kızı olsa, erkek bu kadınla evlenip kadından bir oğlu dünyaya gelse, bu oğul baba-bir büyük kardeşin kardeşi ve aynı zamanda ana bir kızın kardeşidir. Ve büyük erkek kardeşe bu küçük kızla ve (bu kız onun erkek

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI/291; Buhârî, Nikâh 26; İbn Mace , Nikâh 34; Ebu Dâvûd, Nikâh 6

¹⁷⁸ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 461.

¹⁷⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 461.

¹⁸⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 461.

¹⁸¹ Tûsî, **Nihâye**, s. 459

¹⁸² Âmilî, **Serair**, 545

kardeşinin kız kardeşidir) evlenmesi caiz olur.”¹⁸³ Tusî'nin *Nihâye* adlı eserinde bu evliliğin terkinin daha uygun olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁴

Tusî'ye göre bir erkek bir kadınla evlense, o kadının babasının karısıyla o kadını aynı nikâh altında cem edebilir.

Bir erkek bir kadını o kadının üvey kızıyla aynı nikâh altında cem edebilir.

Bir erkek oğlunu, karısının analığıyla veya karısının başka kocadan olma kızıyla evlendirebilir.

2.2.3. İddetten Doğan Evlenme Engeli

Bir kimse karısını bâin talakla boşarsa iddet bitmeden onun kız kardeşi ile akit yapması caiz olur. Erkek karısını ric'i talakla boşarsa karısı iddet'ten çıkana kadar kız kardeşi ile akit yapamaz.

Şayet iddetten sonra iki kız kardeşle bir nikâhla akit yaparsa öne çıkan görüşe göre her ikisinin akdi batıldır¹⁸⁵. İbn İdris'in görüşü de budur. Tusî'ye göre ise erkek hangisini isterse onu seçebilir¹⁸⁶. Sahih rivayet de budur.¹⁸⁷

Bir kadınla iddet esnasında evlenmenin haram olduğunu bilen bir erkek iddet beklediğini bildiği bir kadınla evlenirse eşlerin arasının ayrılması gerekir ve kadın bir daha ebediyen o erkekle evlenemez. Koca, onunla ilişkide bulunsun ya da bulunmasın hüküm aynıdır. Burada kadının iddetinin ric'î talak, bâin talak veya vefat iddeti olması arasında fark yoktur. Burada haramlığın söz konusu olması için iki taraftan birinin iddetli iken evlenmenin haram olduğunu bilmesi ve cinsel ilişkinin gerçekleşmesi gerekir. Bu durumda erkeğin mehir vermesi gerekir, kadının ise iki iddet beklemesi gerekir. Kadın önce birinci eşten iddetini tamamlar. Birinci iddet bittikten sonra ikinci eşten iddeti başlar. İddet devam ederken evlenen koca karısıyla ilişkide bulunmazsa **akit** fasit olur. Bu erkeğin iddet bittikten sonra yeniden kadınla nikâh yapması hakkı vardır.

¹⁸³ Tûsî, *Mebcut*, IV, 207

¹⁸⁴ Tûsî, *Nihâye*, s. 460, Âmilî, *Vesâil*, XIV, 279.

¹⁸⁵ Tûsî, *Mebcut*, IV, 206.

¹⁸⁶ Tûsî, *Nihâye*, s. 454

¹⁸⁷ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 461.

Kadının “iddet anında evliliğin haram olduğunu” bilmesi kadına yeni bir akitle bu kocaya dönmesini caiz kılmaz. Bu konuda daimi evlilik ve Mut‘a arasında bir fark yoktur.

Erkeğin bilmeyerek zifaf yapmasından sonra kadın hamile kalmışsa eğer ilişkinin üzerinden altı ay veya daha fazla süre geçtikten sonra çocuk dünyaya gelirse çocuğun nesebi kocaya bağlanır; önceki kocasından mehir sakıt olmaz.

Kadın iddet esnasında evlenmenin haram olduğunu bilerek evlenmiş ve ilişkide bulunmuşsa bu ilişki sebebiyle ikinci eşinden mehir hakkı olmaz.

Kocasından üç talakla boşanmış olan bir kadın, başka bir kocayla evlenmedikçe ilk kocasına daimî olarak haram olur.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 469.

BÖLÜM 3: MUT‘A NİKÂHI

Câferî fikhî ile sünnî fikhî arasındaki en büyük ayırım Mut‘a nikâhı konusundadır. Bu bakımdan bu meseleyi müstakil bir bölüm içinde ve ayrıntılı bir şekilde incelemeyi uygun gördük. Aşağıda Mut‘a konusunda Hillî ve Tûsî başta olmak üzere Câferî müelliflerin konuya bakışları farklı başlıklar altında ele alınacaktır.

3.1. Mut‘a Nikâhının tanınımı

Gayri daimi nikâh (muvakkat izdivaç) olarak da bilinen mut‘a nikâhı süreli bir nikâhtır. Belli bir müddete örneğin, bir saat, bir gün, bir ay, bir sene veya diğer sınırlı zamanlarla yapılan nikâh çeşitidir.¹⁸⁹

İmamiyye Şîası, Mut‘a uygulamasının bizzat Kur’an tarafından teşvik edildiğini, aynı zamanda Peygamber (s.a.s)’den mütevatir yolla gelen hadise göre Mut‘a mübah görülmüştür. Bütün Müslümanlar da bu hükümde icma etmişler. Hz. Ömer’e istinat edilen nesih haberi ise sabit olmamıştır. Ayrıca Hz. Ömer’in sözü hükümde bir delil değildir.

3.2. Mut‘a Akdinin şartları

Mut‘a bir erkeğin bir kadınla, belirli bir mehir karşılığında belirli bir süreliğine evlenmesidir.¹⁹⁰

3.3. Akitte icap ve kabul

Mut‘a nikâhında da daimi nikâh gibi evlilik icap ve kabul lafızları ile yapılır. “Seninle şu süreye kadar tezevvüc ettim/nikâhladım/Mut‘a yaptım” gibi ifadeler icap yerine geçer. , Kabul lafzı da örneğin “nikâhı veya Mut‘a nı kabul ettim” diyerek yapılır. Kabulün, “kabul ettim veya razı oldum” gibi ifadelerle kısaca dile getirilmesi caizdir.¹⁹¹

Hibe, satış, temlik, kira gibi lafızlarla Mut‘a akdi gerçekleşmez.

İcap ve kabul lafızlarının geçmiş zaman sığasında olması şarttır. “Kabul ediyorum veya razıyım” gibi sözlerle inşa kast edilirse akit gerçekleşmez.

¹⁸⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 519, Tûsî, *Nihâye*, s. 450

¹⁹⁰ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 519.

¹⁹¹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 520.

İcapta bulunurken “seninle bu müddete, bu kadar mehirle evleniyorum” ifadesiyle inşa kast edilir de kadın “evet” veya “seninle evlendim” derse akit sahih olur.¹⁹²

3.4. Müddetin ve Mehrin Tayini.

Bu akitte vaktin ve mehrin belirlenmesi şartı koşulmuştur. Bu iki şartın ifade edilmesi kaçınılmazdır. Bu iki şarttan birinin yerine getirilmemesi halinde Mut‘a ’nın batıl olacağı konusunda icma vardır. Mehrin akitte ihlal edilmesi de böyledir. Yani akit batıldır.

Mehrin zikir edildiği, sürenin fâsid olması durumunda ise Tûsî akdin daimi akide dönüştüğünü belirtir ve bu akit, dâimî evliliğin doğurduğu mehir, nafaka ve miras gibi sonuçları meydana getirir.¹⁹³ Aktin batıl olduğunu söyleyen alimler de vardır.¹⁹⁴ Hilliye göre güçlü olan görüş de budur.¹⁹⁵

Tûsî mehirle beraber sürenin de söylenmediği akdi sahih olmayan akit kabul etmiştir.¹⁹⁶

Süre ve mehrin zikredilmesi Mut‘a ’yı daimi nikâhtan ayıran hususlardır. Bu şartlarla akit yapan erkek Mut‘a akdi yapmış olur. Sürenin söylendiği, mehrin belirlenmediği durumda da akit sahih değildir.

Sürenin takdir edilmesi ister uzun ister kısa olsun şeri ölçülerle değil, akdi yapanların rızalarına bağlı olarak belirlenir. Lakin noksan ve fazlalığa değinmeden sürenin tayin edilmesi vaciptir.¹⁹⁷ Erkeğin kadına bazı günleri gayet açık bir şekilde örneğin, güneşin çıkma ve batma vaktini tayin ederek akit yapması sahihtir. Sürenin meçhul olarak söylenmesi iki görüşten daha güçlü olanına göre akdi batıl eder.¹⁹⁸ Tûsî’ye göre erkeğin söylenen vakte yakın olmayan mübhem bir vakit söylediği durumda akdin daimî akide dönüştüğü görüşündedir. Bu durumda akit yalnız talakla ve talak yerine geçen şeyler gerçekleşinceye kadar.¹⁹⁹

¹⁹² Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 520, Muhakkik el-Hillî, **Şeraiu’l İslam**, II, 273.

¹⁹³ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 520; Tûsî, **Nihâye**, s. 489.

¹⁹⁴ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 520.

¹⁹⁵ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 520.

¹⁹⁶ Tûsî, **Nihâye**, s. 450.

¹⁹⁷ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 521.

¹⁹⁸ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, III, 521.

¹⁹⁹ Tûsî, **Nihâye**, s. 491.

Rivayete göre erkeğin süreyi fiili olarak bir veya iki kere tayin etmesi ve onu malum bir zamanla örneğin; bir gün veya bir ayla kısıtlaması ile akit sahih olur.

Mut'a nikâhı yapılırken şart koşulan süreye ilave yapması erkeğe caiz değildir. İlave bir müddeti öne sürmesi akdi batıl kılar.²⁰⁰ Bu durumda akdin daimi akide dönüşeceği görüşünde olanlar da vardır.²⁰¹ Bir rivayete göre ise süreye sonradan ilave yapmak sahihtir.²⁰²

Mut'a nikâhında sürenin akde bitişik olması şart değildir. Ancak Mut'a nikâhının yapıldığı an ile nikâhın süresinin başlayacağı zaman dilimi arasında bir ay veya daha fazla sürenin bulunmasında problem vardır. Kadın, bu akit ve süre zarfında başka biriyle akit yapamaz. Erkeğin de Mut'a yaptığı kadının kardeşi ile belirlenen ayın başlaması ve bitmesinden önce evlenmesi yasaktır.²⁰³

Erkeğin süre belirledikten sonra ayrılması halinde bunun akitle birlikte yapılması gerekir. Erkeğin tayin edilen sürenin bitmesine dek kadını terk etmesi ile kadın erkeğin sözleşmesinden çıkar ve kadının karşılık alması sabit olur.²⁰⁴

3.5. Mehrin Ölçüsü.

Mut'a nikâhında mehrin ölçüsü şer'î kanunlara göre tayin edilmez. Akit irade edildiğinde mehrin ve sürenin her iki tarafın anlaşmasına bağlı olarak yapılması gerekir.²⁰⁵

Mehrin bilindir olması şarttır. Bu da ya tartı gibi bir şeyle tartmak yahut gözle görmek suretiyle olur. Mehir, iki tarafın üzerinde ittifak etmesi şartıyla az veya çok olabilir.

Erkeğin gözle görülemeyecek veya sahih olmayan şeylerle akdi yapması halinde akit batıl olur. Akdi tam veya bir avuç gıda ile örneğin şeker ve bunlara benzer şeylerle yapılması caizdir.²⁰⁶

²⁰⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 521.

²⁰¹ Şeyh Cafer et Tûsî "**Nihâye**" de bu görüşde olduğunu belirtir, s. 491.

²⁰² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 521.

²⁰³ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 521.

²⁰⁴ Âmilî, **Serair**, II, 623.

²⁰⁵ Tûsî, **Nihâye**, s. 491.

²⁰⁶ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 522; Tûsî, **Nihâye**, s. 491.

Mut‘a nikâhında süre ve mehir belirlendikten sonra erkek zifaf öncesinde kadından ayrılmak isterse erkeğin mehrin yarısını vermesi gerekir.²⁰⁷ Kadına mehrin tamamını vermişse onun yarısını talep edebilir. Kadın erkek ondan ayrılmadan önce mehri ona bahşederse erkeğin kadını terk ettikten sonra mehri mislin yarısını kadından geri alabilir.

Erkeğin kadına mehrinden bir şey vererek onunla zifafta bulunması durumunda kadın mehrin geri kalan kısmında alacaklı olmuş olur.

Kadının günler içinde bir şeyi ihlal etmesi bu sebepten dolayı mehrinin kısıtlanması erkeğe caiz olur.

Zifaftan sonra o kadının aslında o erkeğin karısı olduğu malum olursa kadının bu mehrinden bir hakkı kalmaz ve erkeğin de mehrinden geriye kalanları kadına vermemesi gerekir.²⁰⁸

Akit yapıldıktan sonra erkeğin kadının evine gece veya gündüz ya da haftada bir kere veya bir gün gelme şartını koşması caizdir. Erkek bundan hangisini isterse yapabilir.

Erkek kadınla bir aylığına akit yapmakla birlikte bunun hangi ay olduğunu belirtmese, aradan bir ay geçtikten sonra kadın mehrini talep etse, erkeğin daha sonra yaptığı belirlemenin hükmü olmaz. Bu durumda erkeğin kadından herhangi bir şey talep etme hakkı kalmaz.²⁰⁹

3.6. Mut‘a Yapılan Kadında Aranılan Vasıflar

Mut‘a da kadının Müslüman veya ehli kitap olması şartı koşulur.²¹⁰ Tûsîye göre ise Müslüman kadında iffetlilik, iman ve itikadın olması gerekir. Söylenilen bu vasıfları kendisinde bulandırmayan kadınla da akit yapılması caiz olur.²¹¹

3.7. Ehli Kitapla ve Diğer Dinlerden Olanlarla Mut‘a .

Mut‘a nın Yahudi ve Hristiyan kadınlarla yapılmasında bir beis yoktur. Tûsî, Mecusilerle Mut‘a yı mekruh görmüş, bununla beraber erkeğin Mecusi kadınla Mut‘a

²⁰⁷ Tûsî, **Nihâye**, s. 491.

²⁰⁸ Tûsî, **Nihâye**, s. 491.

²⁰⁹ Tûsî, **Nihâye**, s. 492.

²¹⁰ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 522; Tûsî, **Nihâye**, s. 490.

²¹¹ Tûsî, **Nihâye**, s. 490.

yapması halinde onu içki içmekten, domuz eti yemekten, haram kullanmasından alı koyması ile evlenilmesinde bir mahzur olmadığını belirtmiştir. Hillî bunu problemlî görmekte birlikte aynı şartları o da söylemiştir.²¹²

Putperestlerle ve Hâricîler gibi açık düşmanca tavır tutunanlarla da Mut'a yapmak caiz değildir. Müslüman kadının yalnız Müslüman erkekle Mut'a yapması caizdir.

3.8. Mut'ada evlilikten dolayı haramlık

Mut'a'nın hükümleri evlilikten doğan haramlık konusunda daimi nikâh gibidir. Erkeğin kadınlâ Mut'a yapması zifaf gerçekleşmişse karısının annesi ve kızı mutlak olarak ona haramdır ve bu haramlık kızlarda yukarıya birinci ve aşağıya doğru ikinci nesile doğru devam eder.²¹³

Daimi nikâhla hür kadınlâ evli olan erkeğin karısının izni olmadan bir câriye ile Mut'a nikâhı yapması caiz değildir.²¹⁴ Erkek karısının izni olmaksızın Mut'a nikâhı yapmışsa nikâh mevkuf olur; karısı onaylarsa geçerli olur, onaylamazsa bâtil olur.²¹⁵

Bir erkek aynı anda biri hür diğeri câriye olan iki kadınlâ Mut'a nikâhı yaptığında hür kadınlâ yaptığı Mut'a sahih olur. Câriye ile yaptığı Mut'a ise hür kadının rızasına bağlı olur.

Dâimî nikâhta hala-teyze ve yeğeni aynı nikâhta cem etmek haram olduğu gibi Mut'a nikâhıyla cem etmek de haramdır. Bu yalnız hala ve teyzenin rızası ile caiz olabilir.²¹⁶

Mut'a nikâhı ile alınan kadının mümin ve iffetli olması müstehaptır. Zâniye kadınlâ Mut'a nikâhı yapmak mekruhtur. Bunu yaptığı takdirde kadını günah yapmaktan alı koyması gerekir.²¹⁷ Ancak bu şart değildir.²¹⁸

Bakire kızla babasının izni olmadan Mut'a yapılması mekruh görülmüştür. Babası olmayan bakire kızla da hüküm aynıdır. Erkeğin bu kızla Mut'a akdi yapması durumunda onunla zifafda bulunması mekruhtur. Tûsî, raşide olmayan bakire kızın

²¹² Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 522; Tûsî, *Nihâye*, s. 490.

²¹³ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 522.

²¹⁴ Hillî, a.g.e. 522, Tûsî, *Nihâye*, 490.

²¹⁵ Tûsî, *Nihâye*, 459.

²¹⁶ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 522.

²¹⁷ Tûsî, *Nihâye*, 490.

²¹⁸ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 522.

velisinin izni olmadan kendisi ile Mut'a akdi yapılmasını caiz görmemiştir. Buluğ yaşına gelen bakire kızla zifaf yapmaksızın babasının izni olmadan Mut'a akdi yapması caizdir. Ancak uygun olan bütün hallerde babanın izni olmadan yapılmamasıdır.²¹⁹

3.9. Mehrin Ödenmesi

Mehrin akitle beraber teslim edilmesi vaciptir.

Kadının süre konusunda erkeğe sözünü tutması ile mehrin tamamının ona verilmesi gerekli olur.

Kadın Mut'a için belirlenen sürenin bir kısmında kocasından uzakta bulunup bunu ihlal etmişse mehir konusunda da buna göre indirim yapılır. Kadın, Mut'a süresinin bütünü boyunca koca ile birlikte olmaktan imtina ederse mehir hakkını kaybeder.²²⁰

Mut'a nikâhı ile yapılan evlilikte akit süresi dolmadan nikâhın yenilenmesi mümkün değildir. Eğer koca isterse kalan süreyi bağışlayarak yeni bir akit yapabilirler. Mut'a nikâhında süre sınırı yoktur. Bir günlük veya bir gecelik olabileceği gibi bir yıllık veya fazlası da olabilir. Hatta başlangıç ve bitişi net olarak belirlenmek kaydıyla beş-on dakikalığına veya bir iki saatliğine bile yapılabilir.²²¹

Bir erkeğin Mut'a akdi yaptığı kadının başkasıyla evli olduğu ortaya çıkarsa veya akdin fâsid olduğu anlaşılırsa, zifaf olmamışsa kadın mehir almaya hak kazanamaz. Kadın mehri teslim almışsa erkeğin kadından mehri geri isteme hakkı doğar. Zifaf gerçekleşmişse kadının teslim almış olduğu mehir onun hakkı olur. Erkek mehirden herhangi bir şeyi geri alamaz.²²²

Mut'a için belirlenen süre zarfında kadında cinsel ilişkiyi engelleyen bir hastalık meydana gelirse mehir sakıt olur. Hillî bu hükmü problemlili gördüğünü belirtir.

Mut'a akdinde mehir ve süreden başka; “arada nafaka ve mirasçılığın olmaması”, “kadının akit bittikten sonra iddet beklemesi” gibi şartların öne sürülmesi vacip değil,

²¹⁹ Tûsî, **Nihâye**, s. 490.

²²⁰ Hillî, **Tahrîru'l Ahkâm**, III, 523.

²²¹ Köse, **İslam Hukuku**, s.474

²²² Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 524.

müstehaptır.²²³ Bu şartlardan biri ihlal edildiği takdirde yalnız iki şartın söylenmesi ile akit gerçekleşmiş olur.

3.10. Mut'a Akdinde Neseb

Mut'a akdi sonucunda doğan çocuğun nesebi babasına bağlanır. Çocuğun nesebini hiç kimse babasından ayıramaz. Mut'a akdinde koca, karısından izin almaksızın azl yapabilir.²²⁴ Azl yapıldığı halde çocuk dünyaya gelmiş olursa çocuk yine babasına bağlanır. Erkek, çocuğun nesebini reddederse zâhire göre hükmedilerek çocuğun nesebi babaya bağlanmaz. Bu durumda liân yapılmasına gerek yoktur.²²⁵

3.11. Mut'ada Talak

Mut'a akdi talaka gerek olmaksızın kendiliğinden son bulur. Ancak erkeğin Mut'a süresi içindeki günleri kadına bağışlaması kaydıyla veya sürenin bitişi ile ayrılabilirler. Güçlü görüşe göre mut'a akdinde lian ve îlâ yapılmaz. Zıharın yapılması ise tereddütlüdür. Daha güçlü görüşe göre zıhar geçerlidir.²²⁶

3.12. Mut'ada miras

Mut'a akdinde eşler arasında mirasçılık cereyan edip etmeyeceği konusunda Câferî fıkında farklı görüşler söz konusudur. Bu görüşleri dört grupta toplamak mümkündür:²²⁷

Birinci görüş: Mut'a yapanlar birbirine mirasçı olmayı şart koşarsalar da mirasçılık söz konusu olmaz.

İkinci görüşe göre Mut'a nikâhı mirasa ilişkin hükümler bakımından daimi nikâh gibidir. Mirasçılık cereyan eder.

Üçüncü görüş: Taraflar birbirine mirasçı olmayı şart koşmuşlarsa bu şarta bağlı olarak mirasçılık gerçekleşir. Tûsî'ye göre şarta binaen birbirilerine varis olabilirler.²²⁸ Hillî'ye göre ise bu hükmün gerçekleşmesinde engel vardır.²²⁹

²²³ Tûsî, **Nihâye**, s. 489.

²²⁴ Tûsî, **Nihâye**, s. 489, 492, Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 524.

²²⁵ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 524.

²²⁶ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, III, 525.

²²⁷ Köse, **İslam Hukuku**, s. 474.

Dördüncü görüşe göre ise, şart koşarak düşürdükleri kısımlar haricindeki mallarda mirasçılık vaki olur.

Ana kaynaklardaki rivayetlerde Mut'a nikâhı kiralama niteliği taşıdığından mirasçılığın cereyan etmeyeceği görüşü ağırlık kazanmaktadır.²³⁰ Çocuk anne babanın varisi olabileceği gibi onlar da onun varisi olabilirler, bu konuda ihtilaf yoktur.²³¹

3.13. Nafaka

Mut'a nikâhı erkeğe nafaka ödeme yükümlülüğü gerektirmediği gibi, kocanın karısı için mesken temin etmesi, kasma riayet etmesi gibi yükümlülükleri de yoktur.²³²

3.14. Mut'a Nikâhında İddet

Zifaf olmamışsa kadının iddet beklemesi gerekmez.

Zifaf olmuşsa; âdet gören kadın nikâh süresinin bitiminde kadın iki hayız müddetince iddet bekler.

Âdet görmeyen kadının iddet süresi kırk beş gündür.

Süresi bitmeden eşi ölen kadının iddet (bekleme) süresi daimi akitteki vefat iddeti gibi dört ay on gündür.²³³

Erkeğin küçük yaştaki bir kızla velisinin izni olmadan Mut'a yapması caiz değildir.

3.15. Mut'a da Şahitlik

Şahitlik ve ilan Mut'a nikâhının şartlarından değildir. Vacip veya müstehaplık hükmü taşımaz. Fakat akit yapanların zina töhmetinden dolayı akit esnasında iki şahit getirmesi müstehap görülmüştür.²³⁴

Mut'a nikâhında akit süresi dolmadan nikâhın yenilenmesi mümkün değildir. Eğer koca isterse kalan süreyi bağışlayarak yeni bir akit yapabilirler. Mut'a nikâhı ile alınan

²²⁸ Tûsî, *Nihâye*, s. 492.

²²⁹ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 525.

²³⁰ Köse, *İslam Hukuku*, s.474.

²³¹ Zuhayli Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX. 54.

²³² Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 525

²³³ Tûsî, *Nihâye*, 492, Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 525.

²³⁴ Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, III, 526; Tûsî, *Nihâye*, 489.

bir kadın dört aydan fazla bir süre terk edilmemelidir. Aynı zamanda bu nikâhla alınmış kadının kocasıyla kalma/yaşama şartı da yoktur.²³⁵

3.16. Mut‘a Nikâhının Meşrûiyeti ile İlgili Tartışmalar

Mut‘a nikâhı Şia’nın dışında cumhura göre icma ile batıldır. Dört mezhep ve sahabelerin cumhuru Mut‘a ve benzeri evliliklerin batıl olduğunda ittifak etmişlerdir. Hanefilere göre batıl olmasının sebebi, hükmünün sünnette belirtilmiş olmasıdır. Yalnız İmam Züfer muvakkat (geçici) nikâhı sahih, zaman belirleme şartını da fasit veya batıl kabul etmiştir. Yani zaman belirlemenin bir önemi yoktur, evlilik sahih ve ebedidir. Çünkü nikâh fasit olan şartlarla batıl olmaz.

İmâmiyye Mut‘a nikâhının meşru olduğunu şu delillere dayandırmıştır.

1.Nisa suresi 24. Ayet: **“Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”.**

Mut‘anın caiz olduğuna delil, istimta (yararlanmak) ve Mut‘a kelimelerinin aynı anlamda olmalarıdır. Ayette geçen istimta lafzının mutlak olarak ele alındığı zaman Mut‘a nikâhından başka bir şeye delalet etmediğini düşünürler.

Başka bir delil Resulullah’ın bazı gazalarda Mut‘a ya cevaz vermiş olmasıdır. Sahih-i Müslim’de Cabir’den şöyle rivayet edilir: Rasulullah’ın zamanında bir avuç hurma ve un karşılığında Mut‘a yapardık. Bu Ebu Bekir zamanında da devam etti. Ta Ömer Amr b. Hureys dolayısıyla bunu yasaklayıncaya kadar.”

İbn Abbas ve seleften bir grup Mut‘a nın caiz olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan bazı sahabeler (Esmâ binti Ebi Bekir, Cabir, Abdullah b. Mesud, Muaviye, Amr b. Huveys ve Umeyye b. Halef’in oğulları Seleme ve Ebu Said), bazı tabîler (Tavus, Ata, Said b. Cubeyr ve Mekke fakihleri İbni Cureyc gibi) aynı görüşe katılmışlardır. İmam Mehdi de Mut‘a yı caiz kabul ederek bunu Bakır, Sadık ve İmamiye’den nakletmiştir. Zeydiyye

²³⁵ Köse, **İslam hukuku**, s .474.

şiası, cumhur gibi Mut'a nikâhının haram olduğunu söyler ve İbni Abbas'ın yorumundan vazgeçtiğini kabul ederler.²³⁶

Câferîler dışında Mut'a nikâhının caiz olduğunu savunan bir mezhep yoktur. Câferîler dışındaki İslam alimlerine göre Kuran ve Sünnet'in öngördüğü ilke, evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulmasıdır. Bu mezhep alimleri Caferilerin delillerinin de tutarsız olduğunu savunurlar. Mut'a nikâhının caiz olduğuna dair delil getirilen Nisa suresinin 24. Ayetinin Mut'a ile bir ilgisi yoktur. Bu ayet Kuran-ı Kerim'in kadının hangi hallerde ne miktarda mehir alacağını açıklayan ayetlerinin bir parçasıdır. (Bakara, 2/236-237; Nisa, 4/4, 20-21). Buna göre nikâh yapılmış ve zifaf gerçekleşmişse kadın mehrin tamamına hak kazanmıştır. Ayrıca ayetin "kadınlardan yararlanmanızın karşılığı olarak mehirlerini verin" şeklindeki tercümesi de hatalıdır. Çünkü mehir hiçbir şeyin karşılığı olmaksızın sırf Allah'ın evlenen kadına doğrudan tanıdığı karşılıksız bir haktır (Nisa, 4/4). Zira kadından yararlanılmadığı halde tahakkuk eden mehir vardır (Bakara, 2/237). Ayetin anlamı, "Nikâhladığınız kadınlarla zifaf vâki olmuşsa Allah'ın belirlediği bir hak olarak onların mehirlerini verin" şeklindedir.²³⁷

Çağımız İslam Hukukçularından Vehbe Zuhayli ayeti şöyle açıklamıştır. Söz konusu "yararlandığınız" kelimesiyle ayette yararlanmadan kasıt nikâhtır. Çünkü ayetin başlangıcında ve sonunda bahsedilen konu nikâhtır. Ayet "Babalarınızın evlendikleriyle evlenmeyin" cümlesiyle başlayıp "Sizden hür mümin kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyen" cümlesi ile bitmektedir. (Nisa, 25). Burada yararlanmaktan maksat, şer'an haram olan Mut'a değil, aksine nikâh yoluyla olan yararlanmadır.²³⁸

Hz. Peygamberimizin sünnetinde zikredilen hadislerden bazılarında Mut'a ya önce izin verildiği daha sonra kıyamete kadar kaldırıldığı, izin verilmesinin de bazı savaşlardaki şiddetli zaruret ve sefer halindeki bekârlıktan kaynaklandığı belirtilmektedir. Rasulullah daha sonra bunu kıyamete kadar ebediyen haram kılmıştır. Hz. Ali'den rivayet edilen hadise göre: "Rasulullah (s.a.v) mut'a nikâhı ve ehlî eşek etini Hayber zamanında yasakladı."²³⁹

²³⁶ Zuhayli, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, IX, 55.

²³⁷ Köse, **İslam Hukuku**, s.475.

²³⁸ Zuhayli, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, IX, 55.

²³⁹ Zuhayli, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, IX, 56.

Câferîlerin mut‘anın caizliğine dair delil getirdiği Abdullah b. Abbas’ın ifadeleri ve fetvaları konusuna gelince, kaynaklarda bu konuda Abdullah b. Abbas’a üç görüş atfedilmektedir: Birincisi Mut‘a nın caiz olduğu, ikincisi zaruret sebebiyle caiz olduğu, üçüncüsü de haram olduğu şeklindedir. İlk görüş Mut‘a nikâhının kesin olarak yasaklanmadan önceki durumunu, ikincisi Hz. Peygamberin bir-iki defa verdiği iznin zarurete dayanmış olduğunu izah etmektedir. Çünkü İbn Abbas’ın “domuz eti yemek ne ise Mut‘a da odur” şeklinde sözler söylediği belirtilmektedir.²⁴⁰

Mut‘a nikâhının kıyamete kadar yasaklandığını bildiren hadis Hz. Ali kanalıyla gelmiş ve Caferilerin muteber kaynaklarında yer almıştır. Ancak Caferiler bu hadisi takiiye ile yorumlayarak ona itibar etmemişlerdir. İbn Teymiyye’ye göre Mut‘a yasağı konusunda ehl-i sünnet Hz. Ali’ye tabi olmuş, Şia ise imamı Ali’ye (r.a) muhalefet etmiştir.²⁴¹

Câferîler dışındaki çoğunluk Mut‘a nikâhının haram oluşuna Kuran, sünnet, icma’dan deliller ileri sürdükleri gibi aklî deliller de ileri sürmüşlerdir.

Mut‘a ’nın haram olduğunu kabul edenlerin Kur’an’dan ileri sürdükleri delil şu âyettir: “Onlar eşleri ve cariyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilmezler. Fakat bundan ötesini arayanlar yok mu; işte onlar haddi çiğneyip aşanların ta kendileridir.”²⁴²

Bu ayet kadınlardan yararlanmayı iki yol- evlilik ve malik olunan cariye dışında haram kılmıştır. Mut‘a sahih bir evlilik olmadığı gibi, cariye malik olma gibi bir durum da söz konusu olmadığı için ayete göre olmaktadır. Mut‘a nın sahih bir evlilik olmadığının delili ise boşama olmadan kalkması, nafakanın bulunmaması ve o sebeple mirasın olmayışıdır.

Mut‘anın haram olduğunu kabul edenlerin sünnetten delilleri ise şunlardır:

Hz. Ali, Sebre el-Cuhani, Seleme b.el-Ekva ve diğer sahabelerden rivayet edilen, Hayber senesi, Mekke fethinden on beş gün sonra ve Veda Haccında söylenmiş birçok hadis Mut‘a nın haram olduğunu ifade etmektedir. Bunlar üzerinde ittifak olunmuş hadislerdir.

²⁴⁰ Köse, **İslam Hukuku**, s. 475

²⁴¹ Köse, **İslam Hukuku**, s. 476.

²⁴² el-Mearic 70/29-31.

İcmadan delil de İmamiyye dışında bütün ümmetin Mut'a dan kaçınma hususunda icma etmiş olmalarıdır. Caiz olsaydı yapılmasına dair fetva verirlerdi.²⁴³

Mut'a nın haramlığına dair ileri sürülen aklî delil şudur: Evlilik, sosyal yaşam ve asli ihtiyaç ve ebedi koruma gereği meşru kılınmıştır. Çocuk edinmek, aile oluşturmak ise evliliğin temel hedeflerindedir. Mut'a da ise sırf nefsi tatmin etmek niyeti hedeflendiği için helallikle hiçbir ilişkisi yoktur. Bu aynı zamanda kadına verilen değeri de küçümsemek anlamına gelmektedir. Ayrıca Mut'a mübah kabul edildiğinde zinayı haram kılmak anlamsızdır.

Kanaatimizce bu konuda cumhurun delilleri tercihe şayan olup Mut'a ve her türlü geçici evlilik haram kabul edilmelidir. Tarafsız herhangi bir insan ne başkası ne de evladı için bu uygulamayı hoş karşılamaz ve onu haram kabul eder. Ayrıca Caferi mezhebinde de dâimî evlilikten “nikâhu'l-ğıpta” (gıpta edilen evlilik) şeklinde söz edilmesi²⁴⁴ daimi nikâh evlenme açısından daha çok tercih edilecek evliliğdir.

²⁴³ Zuhayli, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, IX. 57.

²⁴⁴ Tûsî, **Nihâye**, s. 450.

BÖLÜM 4: TALAK

Evlilik birliğini sona erdiren durumlar fıkıh literatüründe; talak, muhalaa (hulu), liân, tefrîk gibi başlıklar altında ele alınmaktadır. Biz bu bölümde evlilik birliğini sona erdirmeye en çok başvurulan yöntem olan talakın Câferî fıkında nasıl ele alındığına kısaca temas edeceğiz.

4.1. Talakın tanımı

Evlilik hayatı, bir takım sebeplerden dolayı çekilmez hale gelirse, karı veya koca, ya da her ikisi birden boşanma müessesine başvurabilir. İslam hukukunda kocanın karısını boşamasına “talak” adı verilmiştir.²⁴⁵

Talak Allahu Tealanın şu ayetteki hükmü itibara alınarak caiz görülmüştür.²⁴⁶ “Talak ikidir. Ya iyilikle tutun ya da güzellikle salıverin.”²⁴⁷ Bu âyet talak sayısını bildirmektedir. İslamın yayıldığı vakit talakın sayı sınırsız idi. Bir şahıs İslamın yayıldığı bir vakitte eşini isterse birden ona kadar boşardı. İddet müddetinde de ona dönerdi.

Talakın sayının iki mi üç mü olduğu konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. İki olduğu görüşünü tercih edenler bu konudaki rivayeti esas alırken üç olduğunu belirtenler ise “güzellikle salıverin” ifadesinin İbn Abbas’ın da belirttiği gibi üçüncü talak olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Tabiinden bir grup “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir”²⁴⁸ ayetindeki “kadın onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça” ifadesinde talakın üç olduğunun açıkça görüldüğünü ileri sürmüşlerdir ki Tûsî’ye göre de üstün olan görüş budur²⁴⁹.

²⁴⁵ Abdulkadir Şener, “Şiîliğe Göre Furû’ud-din”, Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, s. 455.

²⁴⁶ Tûsî, **Mebcut**, V, 2.

²⁴⁷ el-Bakara, 2/229.

²⁴⁸ el-Bakara 2/230.

²⁴⁹ Tûsî, **Mebcut**, V, 2.

Sınırlama açısından mezhepler içerisinde ayrı bir yere sahip olan İmamiye mezhebi talakın kısımları konusunda sahih (sünni) ve batıl (bid'i) olmak üzere iki gruptandırma şeklini kabul etmiştir.²⁵⁰

4.1.1. Sünni Talak

Sünni talak kaynaklarda sahih ve geçerli boşama anlamlarında kullanılmaktadır. Sahih boşama anlamında sünni talak iki kısma ayrılır.

Birincisi (talaku's-sünne); erkeğin karısını boşadıktan sonra iddet süresi içinde başka bir boşama gerçekleştirmemesi, bu şekilde ric'î talakın bâin talaka dönüşmesidir.

İkincisi (talaku'l-idde) ise erkeğin karısını boşadıktan sonra her bir temizlik içinde karısına ric'at edip onunla cinsel ilişkide bulunduktan sonra, ertesi temizlik döneminde ilişkide bulunmaksızın onu boşaması ve böylece üç talakı tamamlamasıdır.²⁵¹

4.1.2. Bidi Talak

Şunlar bid'i talak sayılır:

- a) Kocanın gerek hizada gerek gaip iken zifafa girmiş olduğu karısını âdet döneminde iken veya loğusa iken boşaması,
- b) Kocanın karısını cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşaması,
- c) Kocanın iki şahit bulunmaksızın karısını boşaması,
- d) Kocanın üç talak hakkını bir anda kullanarak karısını boşaması.

Bu tür talakların tümü batıl ve geçersizdir. Talak anında bunların birinin bulunması talakın meydana gelmesini engeller. Bu gibi durumlarda boşama hakkı tasarrufunda bulunmak gerek diyaneten gerek kazaen bir hüküm doğurmaz.

4.2. Talakın Geçerli Olduğu Durumlar:

Şu durumlarda talakın içinde gerçekleştiği zaman diliminin bir önemi bulunmayıp talakın geçerli olacağı konusunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur:

²⁵⁰ Bkz. Niyazov Ahmet, **Caferi Fıkında Boşama Yetkisi**, s. 49, Tûsî, **Nihâye** s. 508.

²⁵¹ Tûsî, **Nihâye**, 508, Niyazov, s. 51.

- a) Âdet görmeyen küçük kızın boşanması,
- b) Yaşlılıktan dolayı hayızdan kesilmiş (yeise) kadının talakı,
- c) Hâmile kadının boşanması,
- d) Zifafa girilmemiş kadının talakı.²⁵²

Talak aynı zamanda vacip, mahzur, mendup ve mekruh olma açısından dört çeşite de ayrılmıştır.²⁵³

4.3. Rükün ve Şartları

Boşayan kimsenin mükellef olması ve boşamaya niyet etmiş olması şarttır. Mükellef olma kendisinde buluğa erme, akıllı, irade sahibi olma gibi nitelikleri de barındırır. Bu bakımdan küçük çocuğun boşaması geçersizdir. İster velisi ona bu yetkiyi versin ister vermesin hüküm değişmez.²⁵⁴

Delinin boşamasına da itibar edilmez. Boşama anında akıl hastalığı devam ederse onu velisi boşar. Velisi yoksa devletin onun işlerine bakmakla görevlendirdiği şahıs bunu üstlenir.

İbn İdrise göre sağlığa kavuşması ile akıl hastası kendisi eşini boşaya bilir. Doğuştan akıl hastasıysa ekadının nikâhı fesih etme hakkı doğar. Bu durumda velinin boşamasına ihtiyaç kalmaz.²⁵⁵

Uyuyanın, ihtiyaçtan veya içki içerek aklının gitmesine sebep olan **sarhoşun** boşaması da geçerli değildir.²⁵⁶ Hillî “*Muhtelefü’ş-Şia*” eserinde ve Tûsî “*Nihayesin’de*” bu durumda olan kimseleri velinin boşamasının gerektiğini söylemiştir. Velinin olmadığı durumda devet başkanı veya onun görevlendirdiği kimse bu görevi üstlenir.²⁵⁷ Boşamanın haram kılınmış bir sıvının bilerek içilmesi sonucunda ortaya çıkması halinde ca’feriler, zâhirîler, bir görüşünde Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Hanefilerden et-Tahâvî (ö.321/933) ile Osman el-Betti (ö.143/760) ve Leys b. Sa’d (ö.175/791)’a göre

²⁵² Tûsî, **Mebcut**, V, 2.

²⁵³ Tûsî, **Mebcut**, V, 2.

²⁵⁴ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, IV, 49.

²⁵⁵ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, IV, 50.

²⁵⁶ Hillî, **Tahrîru’l-ahkâm**, IV, 50.

²⁵⁷ Hillî, **Muhtelefü’ş Şia**, VII. 331, Tûsî, **Nihâye**, 509.

talak vaki olmaz. Ancak Hanefiler, Malikiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre haram yoldan sarhoş olmuş bir kimsenin boşaması geçerlidir. Son görüşün delilleri arasında şunlar vardır: “Ne dediğinizi bilinceye kadar, sarhoş iken namaza yaklaşmayın” (Nisa, 4/43) ayetinde sarhoşlar muhatap alınmıştır. Sarhoşun boşamasını geçerli görmeyenler de aynı ayeti (Nisa, 4/43) delil alarak sarhoşun bu ayetin delaletiyle ne dediğini idrak edecek durumda olmadığını savunuyorlar. Ne dediğini bilmeyen bir insan söylediklerinden sorumlu değildir.²⁵⁸

Mukrehin boşaması geçersizdir. Talakta niyet şarttır.²⁵⁹

Boşanmanın sarih ifade ile bir kelime ile olması onu gerçekleştiren şartlardandır. Bu ifadelerle boşanma gerçekleşebilir. “Sen boşsun”, “o boştur” veya “falanca kadın boştur”. Niyetten mücerret bir ifade ile boşanma vaki olmaz. Aynı zamanda kinaye içeren lafızla da ister talaka niyet edilsin ister edilmesin boşanma gerçekleşmemiş olur.²⁶⁰ Boşanmanın dille söylenmesi gerekir. Erkeğin mecliste bulunup da boşanmayı yazarak açıklaması halinde boşanma gerçekleşmemiş olur. Erkeğin gaip olup boşanmanı yazıyla belirtmesi halinde talak gerçekleşmiş olur.²⁶¹

Caferi literatüründe talak dönüşü olup olmama bakımından iki yere ayrılır. Rici ve Bain talak.²⁶²

4.4. Rici Talak

Rici talak geri dönüşün mümkün olduğu talaktır. Koca, karısının iddet süresi tamamlanmadan önce boşamadan vazgeçebilir; fakat üç talak hakkından birini kullanmış olur. Bu konuda İslam hukukçuları arasında ittifak vardır. İbn İdris’e göre talak rici olursa koca kadının iddeti devam ettiği müddetçe kadına varis olur. İddetin bitiminde varislik kalkmış olur. Kadın iddeti bittikten sonra evlenmediği müddetçe bir sene boyunca erkeğe varis olur.²⁶³

²⁵⁸ Köse, **İslam Hukuku**, s. 485.

²⁵⁹ Hillî, **Tahrîru'l-ahkâm**, IV, 50-51.

²⁶⁰ Tûsî, **Mebcut**, V, 25

²⁶¹ Tûsî, **Nihâye**, s. 511.

²⁶² Hillî, **Muhtelefu's Şia**, VII, 334; **Tahrîru'l-ahkâm**, IV, 66, 67.

²⁶³ Hillî, **Muhtelefu's Şia**, VII, 334.

4.5. Bain Talak

Bir kimse karısını üç talakla boşadığında bu kadın başka bir erkekle evlilik yapıp daha sonra bu evlilik sona ermedikçe ilk kocasına helal olmaz.²⁶⁴

Bain talakta kadın iddette olsa bile kocası ona varis olamaz. Çünkü bain talaktan sonra onun eşi olmaktan çıkmış olur. Aralarındaki mahremlik son bulur. Hillîye göre kadın bir sene müddetince kocasına varis olabilir. Hillî dışındaki fakihlere göre cinsel ilişki olmamışsa kadın kocasına varis olamaz. Hillî ise cima'nın olmadığı takdirde bile bain talaktan sonra erkeğin de kadına varis olması hükme biner söylemiştir.²⁶⁵

²⁶⁴ Hillî, *Muhtefu's Şia*, VII, 334; *Tahrîru'l-ahkâm*, IV, 67.

²⁶⁵ Hillî, *Muhtefu's Şia*, VII, 334.

SONUÇ

Biz bu çalışmamızda Câferî fıkhnın en önde gelen âlimlerinden İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve Şeyh Tûsî'nin görüşlerini merkeze almak suretiyle Câferî ekolünün aile hukukuna ilişkin temel meselelerdeki görüşlerini belirlemeye ve yer yer bunları sünnî fıkhn ekolleriyle mukayese etmeye çalıştık.

Çalışmamızda ulaştığımız sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Câferî fıkhn ile sünnî fıkhn ekolleri arasında nikâha ilişkin meselelerde büyük benzerlikler söz konusudur. Aradaki en büyük fark Mut'a nikâhnın meşrûiyeti ve buna bağlı olarak Mut'a nikâhına ilişkin diğer hükümler konusundadır. Sünnî fıkhn ekolleri Mut'a nikâhnı bâtil, gayr-i meşru ve haram kabul ettikleri halde Câferî fıkhn ekolü Mut'a nikâhnı meşrû, sahih ve helal kabul etmektedir.
2. Câferî fıkhnında nikâh akdi geçerlilik bakımından sahih ve bâtil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Onların bu yaklaşımı sünnî ekollerden Hanefîler dışındakilerin taksimatı ile büyük benzerlikler göstermektedir.
3. Câferî fıkhnında mehir nikâhnın aslî bir rûknü değildir. Mehrin akitte söylenmesi vâcip değil müstehaptır. Mehrin bir ayn olması kabul edildiği gibi menfaat olması da kabul edilir. Câferîlerin bu konudaki yaklaşımı sünnî mezheplerden Şâfiîlerle paralellik göstermektedir.
4. Evliliğin hükmü konusunda Câferî fakihler herkes için sâbit ve genel-geçer bir belirleme yapmayıp hükmün insanlara göre farklılık göstereceğini belirtirler. Onların bu görüşleri de sünnî ekollerle benzerlik göstermektedir.
5. Câferîlere göre nikâh akdinin rûknü icap ve kabuldür.
6. Câferîlere göre nikâhta şahitlik şart olmakla birlikte şahitlerin nikâhnın her hangi bir safhasında bulunmaları şart değildir. Şahitler huzurunda olmaksızın evlenen eşler veya evlilik akdini icra eden veliler bunu daha sonradan şahitlere söyleyebilirler. Onların bu yaklaşımı Mâlikî mezhebinin görüşü ile paralellik arz etmektedir.

7. C feri fikhında r st ne ermiş bir kızın nikâhında velinin izni Şartı aranmaz. R st ne ermemiş kızların nikâhında veli Şartı aranır. Onların bu yaklaşımı Hanefiler ile benzerlik göstermektedir.
8. C feri fikhında kadın ve erkek arasında denklik iman etme ve nafaka verme gücüne sahip olma konusunda aranır.
9. Evlenme engellerine ilişkin hükümlerin büyük bir bölümü nasslarla sabit olduğundan bu konuda C feri fikh ekolü ile sünnî fikh ekolleri arasında büyük bir fark söz konusu olmadığı görülmektedir. Ancak C feri fikh ekolünde d im  evlilik engeli olarak görülen kimi durumlar s nn ler tarafından daimî evlilik engeli olarak görülmez.
10. C feri fikhı ile sünnî fikh ekolleri arasındaki en büyük farklardan birisi de bid'  talakın hükmü konusundadır. C feri fikhına göre bid'  bir Şekilde yapılan talaklar geçersizdir, hüküm ifade etmez. Buna karşılık sünnî fikh ekolleri söz konusu talakları haram ve bid'at saymakla birlikte bu talakların hüküm ifade ettiğini kabul ederler.

KAYNAKÇA

- ÂMİLÎ, Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Cemâliddin Mekkî b. Muhammed b. Hâmid Muttalibi Cizzînî Şehîd-i Evvel, *Mevsuatü'ş-Şehîd-i Evvel: Haşiyetü'l-kavâ'id: Hâşiyetü'n-Neccariyye*, Kum: Merkezu'l-Ulum ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 2009, 14. C.
- ÂMİLÎ, Muhammed b. el-Hasen el-Hür, *Tafsilu Vesaili'ş Şia ila Tahsili Mesaili'ş-Şeria*, tah. Şeyh Muhammed er-Razi, Beyrut, t.y.
- BAHRANÎ, Yusuf b. Ahmed, *Lü'lüetü'l-Bahreyn Fi'l-İcazat ve Teracimu Ricali'l-Hadis*, tah. Seyyid Muhammed Sad Bahrülulum, Dârü'l-Edva, Beyrut 1986, II. Baskı.
- BİLGE, Necip, *Hukuk Başlangıcı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.
- BİLMEN, N. Ömer, *Hukuk-i İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.
- GÜNAY, H. Mehmet, *Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı*, İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008.
- HATEMÎ, Hüseyin, İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, çev. Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.
- EL-HILLÎ, Cemalüddîn Ebî Mansur el-Hasen b. Yusuf b. Mutahhar, *Tahrîru'l-ahkâmu'ş-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâmiyye*, thk. İbrahim el-Bahâdiri, c.3., Kum: Müessesetü İmam Sadık, h. 1421.
- , *Muhtelefu'ş-Şia fî Ahkâmi'ş-şer'iyyeti*, thk. Merkezu'l-ebhâs ve'd-dirâsetu'l-İslâmiyye, 2. Basım, Kum: Bostân-ı Kitâb-ı Kum, 1423/1381, 7.c.
- KAHAYEV, Emir, “*Caferi Mezhebinde Fıkıh Usulünün Teşekkül Tarihi*”, Bakü İslam Üniversitesi, İlmî Mecmua, 05-2010.
- KANUNÎ Medeni, 1335 Madde

KARAMAN, Hayrettin, “*Şiada Fıkh Usulü ve Şeri Deliller*” tebliği, Milletlerarası Tarihte ve Gümüümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul 1993.

-----, *Mukayeseli İslam Hukuk*, İz Yayıncılık, 1.C. İstanbul 2001.

KÖSE, Saffet, “Aile Hukuku”, Ed. Talip Türcan, *İslâm Hukuku*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, 437-533.

KUMMÎ, Ebu Cafer es-Sadûk Muhammed b. Ali b. Huseyn b. Babaveyh, *Men la yehduruhu'l-fakîh*, thk. Hasan el-Müsevî el-Horsan, Beyrut:Dâru Saab,1981,2.C.

KUR'AN-İ Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı; Doç, Dr. Halil Altuntaş, Dr. Muzaffer Şahin; Redaksiyon Dr. İbrahim Paçacı-Harun Özdemirci, Dr. Ekrem Keleş-Dr. M. Hatipoğlu, Vahdi Boydaş- Yaşar Çolak-Mustafa Baş, Ankara 2009.

MERĞİNANİ, Ali b. Ebu Bekir b. Abdulcelil, *Hidaye Şerhu Bidayeti'l-mübtedî*, (tah. Tallal Yusuf), Dâru ihayâi't-türasi'l-Arabi, Beyrut, t.y.

NİYAZOV, Ahmed, “Boşama Mahdudiyetlerinin Câferî Fıkhındaki Yeri”, İlmî Mecmua, Bakü İslam Üniversitesi Zakatala Şubesi, 04- 2009, 7-41.

OĞUZMAN, M. Kemal, *Medenî Hukuk Dersleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994.

ÖZ, Mustafa, *Başlangıçtan Günüümüze Şiilik ve Kolları*, Ensar neşir, İstanbul 2011.

SİSTANİ, Ayetullahu'l Uzma Seyyid Ali Hüseyini, *İzahlı Şeriat Meseleleri*, Kum, t.y.

ŞENER, Abdulkadir “*Şiiliğe Göre Furû'ud-din*” tebliği, Milletlerarası Tarihte ve Günüümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul 1993.

TÛSÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Hasen b. Ali, *İstibsâr fî ma uhtulife mine'l-ahbâr*, thk. Hasan el-Musevi el-Horsan, Tahran: Daru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1970.

-----, *Mebûsât fî Fıkhî'l-İmâmiyye*, thk. Muhammed el-Bâkır el-Behbûdî, Tahran: Mektebetu Murtaziyye, 1388.

-----, *Nihâye fî Mücerredi'l-Fıkh ve'l-Fetâvâ*, 2. Basım, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1980.

UYAR, Mazlum, *İmamiyye Şiası'nda Düşünce Ekolleri: Ahbarilik*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.

-----, *Şî' Ulemanın Otoritesinin Temelleri: İmâmiyye Şi'ası'nda Usûlîlik ve Hiyerarşik Yapılanması*, İstanbul: KaknüsYayınları, 2004.

YAMAN, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, 8. Bim, İstanbul: İFAV, 2011.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: Feza Yayıncılık, 1990.

ÖZGEÇMİŞ

Vüsale GULİYEVA 04.01.1979 tarihinde Azerbaycanda doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini 1996 yılında tamamladıktan sonra Bakü Devlet Üniversitesinin Teoloji (İlahiyat) Fakültesini kazanmıştır. Adı geçen Üniversite ile Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürlüğü ve Dokuz Eylül Üniversitesi arasında yapılan protokol gereği eğitiminin ilk yılını 1998-1999 İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okumuştur. 2003 yılında Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. Aynı yıl Lisans eğitimi bittikten sonra Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği Din Hizmeteleri Müşavirliyi nezdinde 2003-2011 yılları arasında dini hizmet yapmıştır. 2009-2011 yıllarında Azerbaycan'da yayınlanan **Bizim aile** sosyal dergisinde "İslamda çocuk terbiyesi" başlıklı köşenin yazarı olarak bu konuyla ilgili farklı makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca farklı site ve dergilerde de fıkıh konularında makaleler yazmıştır. 2009 yılında Suriye'de Arapça eğitim görmüştür.